

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ОФІЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнського круглого столу

Одеса, 25 лютого 2021 року

Одеса
Фенікс
2021

За загальною редакцією:

*доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова,
доктора юридичних наук, професора О. І. Харитонової*

Упорядники-укладачі:

Спасова Катерина Іванівна – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лоншакова Валерія Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Чуфай Лілія Романівна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Група організаційного та технічного забезпечення

Всеукраїнського круглого столу:

Давидова Ірина Віталівна – професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Чанишева Аліна Рашидівна – професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Некіт Катерина Георгіївна – докторант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Спасова Катерина Іванівна – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лоншакова Валерія Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації : матеріали Всеукр. круглого столу, Одеса, 25 лютого 2021 р. / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова, д.ю.н., проф. О.І. Харитонової. – Одеса : Фенікс, 2021. – 65 с.

ISBN 978-966-928-730-4

У збірнику містяться матеріали доповідей з теоретичних і методологічних проблем цивільного права, права власності, ІТ-права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнському круглому столі «Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації» 25 лютого 2021 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в практичній діяльності.

УДК 347-048.37(477)(049.2)

Матеріали видано за авторською редакцією.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть автори, їхні наукові керівники, рецензенти, структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-928-730-4

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2021

ПЕРЕДМОВА

Публікація давно очікуваної офіційної Концепції оновлення Цивільного кодексу України¹ знаменувала собою початок нового етапу оновлення вітчизняного цивільного законодавства.

Якщо до цього зусилля цивілістів були зосередженні на аналізі стану чинного законодавства, обґрунтуванні необхідності його кардинального оновлення відповідно до Викликів часу, обговоренні можливих варіантів концепції ре кодифікації цивільного законодавства тощо, то тепер ситуація перейшла в іншу площину. Оскільки згадана Концепція оновлення ЦК України є невелика за обсягом (зазначимо, що альтернативний варіант Концепції з конкретними пропозиціями щодо удосконалення окремих інститутів та норм Цивільного кодексу України має майже в п'ять разів більше сторінок наративу²), є усі підстави вважати, що її метою є саме визначення концептуальних засад оновлення Кодексу, визначення «напрямів», за якими має здійснюватися «оновлення нормативного масиву його книг».³ Із врахуванням цієї обставини, очевидно, були визначені й наративи названої концепції (хоча створюється значення, що стосовно деяких книг ЦК зроблено винятки. Зокрема, у положеннях Концепції щодо книг п'ятої (С. 34-53), шостої (С. 54-57) та восьмої (60-68) менше значення надається характеристиці «напрямів», зате більш виразно акцентується увага на необхідності удосконалення певних інститутів та норм Цивільного кодексу України.

Такий підхід зумовлює доцільність активного дослідження та обговорення не лише концептуальних засад та окремих напрямів оновлення ЦК України, але також формулювання конкретних пропозицій щодо модернізації Цивільного кодексу з обґрунтуванням необхідності включення до нього тих чи інших нових норм, внесення змін та доповнення до вже чинних норм, їх редагування тощо.

Власне, згаданими вище засадами офіційної Концепції оновлення Цивільного кодексу України і були визначені мета та завдання Всеукраїнського Круглого столу «Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації». Участь у ньому брали як відомі цивілісти, так і молоді науковці, що знаходяться на початку творчого шляху. Їх виступи пропонуються тут читачам у вигляді матеріалів Круглому столі. Відтак усі його

¹ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ:, Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

² Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: колективна монографія / О.І. Виговський, Н.Ю. Голубєва, С.Д. Гринько та ін.; за ред. проф. Довгерта А.С. і проф. Харитонова Є.О. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 674 с.

³ Концепція оновлення Цивільного кодексу України, 2020. С.7, 14, 19, 30.

учасники отримали гарні можливості долучитися до участі у процесі оновлення ЦК України.

Насамкінець, варто зауважити, що цим Круглим столом обговорення офіційної Концепції оновлення Цивільного кодексу України тільки розпочинається і це є підставою сподівань на нові зустрічі.

*Доктор юридичних наук, професор, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія», член-
кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України
Євген Олегович Харитонов*

*Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АРХАЇЧНЕ ПОНЯТТЯ «ФІЗИЧНА ОСОБА» У ОФІЦІЙНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦК УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ВИПРАВЛЕНЕ

Одним з головних завдань приватного права є визначення статусу приватної особи, забезпечення захисту прав та інтересів останньої. Не буде перебільшенням сказати, що категорії «особистість», «особа», «суб'єкт приватного права» належать до числа ключових концептів приватного права, на вирішальному значенні яких Гай наголошував ще у II столітті.

Хоча у ЦК України, категорії «фізична особа» приділена значна увага (зокрема, підрозділ I розділу II книги першої Кодексу, який називається «Фізична особа», містить 56 статей), однак, у цілому, у вітчизняній цивілістиці чимало питань, що стосуються цивільно-правового статусу людини, залишаються недостатньо дослідженими. Відсутня й цілісна характеристика зазначеного концепту, що значною мірою є проявом радянського спадку у цій галузі.

Слід зауважити, що концепт «особистість» для радянських цивілістів взагалі виглядав річчю абстрактною і такою, що навряд чи може мати практичне значення. Радянське цивільне законодавство (так само і цивілістична доктрина) при характеристиці суб'єктів цивільного права оперували категоріями «громадяни» та «юридичні особи», не відчуваючи особливої потреби звернення до категорії «особистість». І коли йшлося про «шкоду, завдану особистості», то малася на увазі не взагалі шкода, завдана людині, а саме «немайнова шкода, завдана людині».

Натомість, згідно зі ст. 24 ЦК України фізична особа – це людина, яка виступає як учасник цивільних відносин. Категорії «фізична особа» та «людина» не є тотожними. Відмінність між ними полягає в тому, що поняттям «людина» охоплюється будь-яка біопсихосоціальна істота, незалежно від того, чи вступає вона в цивільні відносини, тоді як «фізичною особою» є людина як суб'єкт цивільних відносин. Водночас, людина може бути, а може й не бути учасником цивільних відносин, вона може бути суб'єктом права, а може розглядатися як об'єкт впливу в іншій системі суспільних зв'язків. Таким чином, поняття фізичної особи в цивілістиці може не збігатися з поняттям людини, як істоти біологічної: іноді ці поняття тотожні, а іноді – поняття «фізична особа» вужче поняття «людина».

Отже центральною постаттю цивільного права, наявністю якої, власне, зумовлене його існування, є приватна особа, котра: 1) не є фігурантом держави, 2) не знаходяться у відносинах влади – підпорядкування з іншими приватними особами, 3) вільно і рівноправно визначає для себе права і обов'язки у відносинах, що виникають з її ініціативи.

Можна сказати, що у вітчизняній цивілістиці відбувається «повернення» від громадянина до приватної особи.

Оскільки людина є центральною постаттю серед суб'єктів цивільних відносин, її правовому становищу має бути приділена належна увага у Цивільному кодексі.

Вирішення проблеми, що виникає у зв'язку з цим, можливе двома шляхами: 1) кардинальним – проведенням рекодифікації відповідних положень ЦК України; 2) еволюційним – поступовим оновленням Цивільного кодексу, внесенням змін і доповнень у відповідні норми.

Кардинальні оновлення можна було б провести шляхом трансформації Книги першої ЦК України, залишивши в ній «Загальні засади» (з відповідним перейменуванням книги) і перемістивши норми про статус особи до Книги другої, яка могла б називатися «Приватна особа».

Таке рішення виглядає аргументованим, враховуючи те, що, коли у цивілістичній доктрині та у концепції цивільного законодавства визнається існування «юридичної особи приватного права», то логічним було б вести мову про «приватну особу», як узагальнюючу категорію, що охоплює і людей (за існуючою термінологією – «фізичні особи»), і юридичні особи приватного права. Разом із тим, поняттям «приватна особа» не охоплюються такі види учасників цивільних відносин як держава, територіальні громади, юридичні особи публічного права та інші соціально-публічні утворення (ст. 2 ЦК України).

Втім, як впливає з офіційної Концепції оновлення цивільного законодавства [1], зміни у ЦК плануються, радше, як повернення до редакції 25 вересня 1996 р. з модернізацією низки положень, передусім, у галузі договірному права.

Що стосується оновлення норм, які стосуються цивільно-правового статусу людини, то вони виглядають мінімальними. При цьому навіть вживаному практично в усіх європейських правових системах терміну «природна особа», судячи з усього, так і не вдасться витіснити позначення «фізична особа», появі якого вітчизняна юриспруденція завдячує кальці з російського перекладу XIX ст. терміну «natural person».

Для перевірки слушності останнього твердження достатньо оглянути результати пошуку у Мережі на запит «Физическое». Крім «Физическое лицо (человеческая личность, человек)» [2], маємо у переліку: Физическое принуждение, Физическое развитие населения, Физическое общество имени Лебедева, физическое устройство (сети и системы связи), Физическое загрязнение, Физическое поражение... Коментарі тут зайві, бо шукати треба у контексті вирішення логічної загадки: «Приберіть зайве слово».

Із урахуванням викладеного у межах «мінімалістського» підходу до оновлення цивільного законодавства, думаю, у ЦК доцільно було б зробити мінімальні наступні зміни

Передусім, відмовитись від терміну «фізична особа», як такий що запозичений з термінології Російської імперії, а наразі безнадійно застарів, замінивши його термінами «ЛЮДИНА» та «ОСОБА» в усіх випадках вживання у ЦК України.

У такому разі норми Цивільного кодексу, які містять нині вираз «фізична особа», набули б такого вигляду (наводиться до прикладу):

Стаття 2. Учасники цивільних відносин

1. Учасниками цивільних відносин є людина та юридичні особи (далі – особи).

РОЗДІЛ II. ОСОБИ

Підрозділ 1

ЛЮДИНА, ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Глава 4

Стаття 24. Людина як особа

ЛЮДИНА Є УЧАСНИКОМ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Людина як учасник цивільних відносин вважається особою.

Стаття 25. Цивільна правоздатність ЛЮДИНИ

1. Здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі люди (особи).

2. Цивільна правоздатність особи виникає у момент її народження.

У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини.

3. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням особою відповідного віку.

4. Цивільна правоздатність особи припиняється у момент її смерті.

Стаття 28. Ім'я людини особи

1. Особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям.

Ім'я людини особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені **ПРИБРАТИ СЛОВА** та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить.

Глава 5

ПІДПРИЄМНИЦТВО/ ПІДПРИЄМЕЦЬ

Стаття 50. Право особи **ЛЮДИНИ** на здійснення підприємницької діяльності

1. Право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має особа з повною цивільною дієздатністю.

Обмеження права особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюються Конституцією України та законом.

2. Особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Інформація про державну реєстрацію підприємців є відкритою.

3. Якщо особа розпочала підприємницьку діяльність без державної реєстрації, уклавши відповідні договори, вона не має права оспорювати ці договори на тій підставі, що вона не є підприємцем.

Стаття 51. Застосування до підприємницької діяльності людини (особи) нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб

1. До підприємницької діяльності людини застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин.

Стаття 52. Цивільно-правова відповідальність підприємця

1. Підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

2. Підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

Стаття 53. Банкрутство підприємця

1. Особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом.

Стаття 54. Управління майном, що використовується у підприємницькій діяльності, органом опіки та піклування

1. Якщо підприємець визнаний безвісно відсутньою, недієздатною чи її цивільна дієздатність обмежена або якщо власником майна, яке використовувалося у підприємницькій діяльності, стала неповнолітня чи малолітня особа, орган опіки та піклування може призначити управителя цього майна.

Орган опіки та піклування укладає з управителем договір про управління цим майном.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ., Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
2. Энциклопедия Брокгауза и Ефрона. — С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890—1907.

Харитоновна Олена Іванівна,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідувачка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Україна протягом останніх років значно активізувала зусилля, спрямовані на входження до світових структур, що регулюють процеси створення, набуття прав та використання інтелектуальної власності, і вже є учасницею більшості багатосторонніх міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Наша держава пройшла непростий шлях формування та становлення засад національної системи правової охорони інтелектуальної власності.

Говорячи про стан регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні, загалом можна констатувати завершення процесу становлення його системи, оскільки на сьогодні існують норми книги четвертої ЦК України та спеціальне законодавство, що певною мірою узгоджене з ними. Враховуючи те,

що у главі 35 ЦК України закріплені поняття, об'єкти права інтелектуальної власності, суб'єкти права інтелектуальної власності, їх права, основні засади охорони та захисту прав інтелектуальної власності тощо, можна говорити про те, що певним чином сформована «загальна частина» права інтелектуальної власності, завданням якої є визначення основних категорій та засад у регульованій сфері.

За останні роки законодавство у галузі охорони прав інтелектуальної власності зазнало суттєвих змін, наповнилось новим змістом, що позитивно впливає на процеси набуття та захисту прав інтелектуальної власності. Подальше вдосконалення законодавства та механізмів його реалізації у галузі охорони прав інтелектуальної власності є важливим завданням, яке потребує прийняття виважених обґрунтованих рішень щодо доцільності та необхідності внесення змін до відповідних законодавчих актів у цій сфері з огляду на актуалізацію адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності.

Тому величезного значення набувають наукові розвідки, пов'язані зі сферою права інтелектуальної власності, зокрема, ті, що мають метою створення науково-теоретичного підґрунтя, формування доктрини інтелектуальної власності, що дозволить у подальшому більш ефективно регулювати відповідні відносини.

Передусім, має бути гармонізоване регулювання відносин інтелектуальної власності кодифікованими актами (у першу чергу, ЦК України, книга четверта якого – «Право інтелектуальної власності» встановлює принципові положення регулювання відповідних відносин) та спеціальними законами. При цьому постає необхідність вирішення таких взаємопов'язаних актуальних завдань:

1) забезпечення подолання неузгодженості положень спеціальних законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності з положеннями ЦК України.

2) чітке визначення порядку застосування вказаних актів до регулювання відносин інтелектуальної власності, зокрема, визначення акту, який має пріоритетне значення.

При оновленні норм загальної частини права інтелектуальної власності, слід вирішити низку проблем концептуального характеру. По-перше, це стосується визначення правової природи прав інтелектуальної власності, по-друге, специфіки і класифікації об'єктів, та, по-третє, видів суб'єктів відповідних прав та їх правового статусу.

При вирішенні проблеми подолання неузгодженості спеціальних законів та ЦК, слід звернути увагу на те, що вони є як загальними та стосуються всіх інститутів права інтелектуальної власності, так і спеціальними, що стосуються окремих інститутів права інтелектуальної власності (авторського права, права промислової власності тощо).

На нашу думку, необхідним є удосконалення глави 35 ЦК таким чином, щоб в ній були відображені **концептуальні положення, визначення поняття та змісту права інтелектуальної власності**.

Так, у чинній редакції ст. 418 ЦК, яка називається «Поняття права інтелектуальної власності» визначення останнього фактично не міститься, а натомість, названі засади характеристики права інтелектуальної власності. Частина 1 цієї статті лише вказує, що це право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Проте, ні сутність, ні зміст цього права не розкриваються.

Як здається, вирішити ці питання у главі 35 ЦК доцільно аналогічно тому, як це зроблено у главі 23 ЦК «Загальні положення про право власності», вмістивши у ст. 418 ЦК визначення поняття права інтелектуальної власності і доповнивши Кодекс статтею 418-1 «Зміст права інтелектуальної власності».

Важливою проблемою реформування охорони інтелектуальної власності є також зміна концептуального підходу до визначення **видів об'єктів права інтелектуальної власності**

Стаття 420 ЦК «Об'єкти права інтелектуальної власності» містить невичерпний перелік таких об'єктів, не диференціюючи їх у залежності від особливостей останніх.

Проте, саме при диференціації зазначених об'єктів, яка є важливою у теоретичному і практичному сенсі, виникають небажані колізії.

Так, відповідно до міжнародних угод результати інтелектуальної діяльності (тобто, об'єкти прав інтелектуальної власності) поділяють на дві основні групи: 1) літературно-художня власність (сюди відносять твори літератури і мистецтва і у суміжних сферах); 2) промислова власність (охоплює усі результати творчості і суміжні відносини у галузі техніки). Враховуючи різноманітність об'єктів інтелектуальної власності, чим зумовлюються й відмінності у характері та обсязі прав суб'єктів, доцільно розрізняти різновиди відносин інтелектуальної власності. Концепція та структура ЦК України дають підстави розрізняти наступні різновиди цивільних правовідносин інтелектуальної власності:

- 1) авторські правовідносини;

- 2) правовідносини, суміжні с авторськими;
- 3) правовідносини промислової власності;
- 4) правовідносини, суміжні с правовідносинами промислової власності;
- 5) інші правовідносини інтелектуальної власності.

Актуальною також є проблема **визначення правосуб'єктності осіб у галузі права інтелектуальної власності**. Не зупиняючись детально на існуючих проблемах, зазначу лише, що доцільно розрізняти можливість для неповнолітньої особи «самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності» і можливість для такої особи розпоряджатися доходами, які вона отримує в результаті реалізації зазначених прав.

Викладені положення доцільно було б, на нашу думку, відобразити у ст. 421 ЦК «Суб'єкти права інтелектуальної власності», доповнивши її частинами другою та третьою, присвяченими визначенню дієздатності малолітніх та неповнолітніх осіб у сфері права інтелектуальної власності.

Навіть побіжний аналіз загальних положень права інтелектуальної власності, викладених у главі 35 Книги 4 ЦК, свідчить про необхідність перегляду і усунення зазначених недоліків у процесі рекодифікації.

Булеца Сібілла Богданівна,
доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МІСЦЕ ДОГОВОРУ МЕДИКОЛАТРІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

На відновлення здоров'я і його підтримання спрямована діяльність по наданню медичних послуг. Цивільно-правове зобов'язання – це цивільне правовідношення, учасники якого мають права та (або) обов'язки, спрямовані на опосередкування динаміки цивільних відносин: передачу майна, виконання роботи, надання послуг, сплату грошей тощо, тобто зобов'язанням може бути надання послуги, в тому числі медичної. Зобов'язальні відносини це завжди договірні відносини, які виникають між двома сторонами. Сторонами зобов'язання є уповноважена особа (пацієнт) та зобов'язана особа (лікар). Зобов'язання виникають для того, щоб привести до певного результату, що досягається реалізацією сторонами цього зобов'язання своїх прав і виконання обов'язків, складових змісту зобов'язання.

Платна медична послуга оформляється цивільно-правовим договором, до ознак якого слід віднести те, що у договорі виражається взаємна воля сторін, а також те, що він є узгодженими діями суб'єктів, спрямованими на досягнення

певних цивільно-правових наслідків: виникнення, зміну, припинення цивільних правовідносин. Діяльність по наданню медичних послуг має майновий (платний) характер, тому, що створює певний економічний ефект у вигляді задоволення потреб людини по отриманню кваліфікованої медичної послуги. Медична послуга безпосередньо пов'язана з особистістю лікаря, її якість залежить від його рівня знань, навичок, кваліфікації. При наданні медичної послуги в більшості випадках відсутній речовий результат.

Основою будь-якого договору є домовленість, що заснована на волі сторін. Одним із критеріїв поділу договорів на групи є спрямованість договірної зобов'язання – це кінцевий економічний і юридичний результат, на досягнення яких направлені основні дії учасників договору. Договір має кінцевим результатом немайновий результат.

На сьогоднішній день більшість науковців схилиються до того, що договори в сфері здійснення медичної діяльності є договорами про надання послуг. Розділ 63 Цивільного кодексу України присвячений договору про надання послуг. Всередині даної групи договорів, на жаль, не виділяють окремо договір на надання послуг медичних, ветеринарних, аудиторських, консультаційних, інформаційних послуг, послуг з навчання, туристичному обслуговуванню і так далі, однак, ч.2 ст. 901 зазначає, що положення глави 63 можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Стаття 177 Цивільного кодексу України закріплює, що послуги є об'єктом цивільних прав, тобто послуги складають самостійну групу об'єктів цивільних прав нарівні з майном, що включають гроші, цінні папери, інше майно. Таким чином, юридичне поняття послуги охоплює тільки ту сферу економічних відносин по наданню послуг, споживна вартість якої полягає в найдоцільнішій діяльності, тобто в праці. Отже, договори про послуги, хоча б непрямо, але торкаються особистості людини і цей момент виділяє договори про послуги із інших договорів чисто майнового і оборотного характеру. Нова концепція по реформуванню цивільного законодавства передбачає введення договору про надання медичних послуг.

На сьогоднішній день відсутня пряма вказівка в законі на існування такого виду договору. Але ст.3 та ст. 627 ЦК України, закріплює принцип свободи договору, тобто можливість укладення будь-якого виду договору, що не суперечить вимогам закону та моральним засадам суспільства. У зв'язку з цим, на практиці юристи при укладенні договорів у сфері здійснення медичної діяльності використовують главу 63, ст. ст. 901-907 ЦКУ.

В медичній діяльності виникають зобов'язання належним чином зробити дію. Наприклад, відносини, пов'язані з діяльністю лікаря-терапевта або хірурга.

Він укладає з хворим договір, в якому гарантує тільки належну увагу і турботу, але не позитивний результат, до якого він прагне. Якщо хворий не видужав або навіть помер, це не відбивається на праві вимоги лікаря про сплату гонорару і не спричиняє за собою його відповідальності за умови, що не буде доведено неналежне виконання ним своїх обов'язків або не буде встановлено, що смерть пацієнта була результатом його вини. Смерть не припиняє існуючого зобов'язання між пацієнтом та хворим, на відміну від інших правовідносин, наприклад права власності. Це свідчить про характер ризикованості зобов'язань, які виникають між суб'єктами медичних правовідносин. Якщо лікар зобов'язується не просто вчинити конкретні дії по договору, а досягти певний нематеріальний результат, то при цьому сторони передбачають такий обов'язок в договорі. Послуги, які не пов'язані з досягненням виконавцем конкретного результату, називають «чистими послугами».

Існує, думка, що пацієнт як особа, що не володіє професійними знаннями в медицині, не завжди в змозі визначити зміст умов договору, що укладається, об'єм і якість медичної допомоги відносно поставленого діагнозу, тривалість і ефективність лікування. Однак, з цим важко погодитися, тому, що: 1) на сьогоднішній день обов'язок лікаря проінформувати пацієнта повністю про виставлений діагноз, процес лікування та реабілітаційний період; 2) наявність всесвітньої мережі Інтернет, реклами сприяє у виборі найкращої клініки чи медичного працівника для отримання медичного обслуговування; 3) за роз'ясненням умов договору про надання медичної послуги пацієнт може звернутися до юриста медичного закладу і отримати повну інформацію про умови договору.

Враховуючи, що правовою формою відносин суб'єктів, що беруть участь в медичній діяльності, найчастіше є в даний час цивільно-правовий договір. В той же час відсутність конкретного виду цивільно-правового договору, який би чітко регулював відносини між суб'єктами медичних відносин при здійсненні медичної діяльності, а також враховуючи те, що основою будь-якого договору є домовленість, що заснована на волі сторін виникає необхідність прийняття єдиного узгодженого виду цивільно-правового договору, який би урегульовував питання, які виникають між суб'єктами медичних відносин не розпорошуючи поняття, а використовуючи одне єдине. Відносини, що виникають при здійсненні медичної діяльності – це складні, комплексні, багатогранні правовідносини, що опосередковуються, зокрема договором, тому необхідно погоджувати умови договору, які власне складають його зміст. Даний договір можемо назвати договором медиколатрії, щоб охопити поняття і послуги, і допомоги.

При здійсненні медичної діяльності основною метою при наданні кваліфікованої медичної допомоги (послуги) є задоволення потреб та інтересів пацієнтів. Для усунення змішування понять медична допомога та медична послуга пропонуємо включити ці два поняття в термін «медиколатрія». Латрія (від грец. *λατρεία* – служіння) – у складних словах відповідає поняттю «служіння» [1]. Відносини між лікарем та пацієнтом настільки близькі і тримаються на довірі та надії, що цей термін ми можемо застосовувати для узагальнення медичної діяльності. Пацієнт вшановує лікаря, визнає його професійність і чекає від нього допомоги у діагностуванні та лікуванні захворювання. Дотримуючись клятви Гіппократа лікар надає медичну допомогу чи медичну послугу і це його обов'язок, свого роду жертвовність. Для хворої людини лікар – це рятівник, на якого покладені всі її надії на покращення самопочуття та стану здоров'я. На мою думку, медиколатрія – це діяльність уповноваженого суб'єкта в сфері медицини, яка регламентована відповідними нормативно-правовими актами і спрямована на усунення загрози життю та здоров'ю, підтримання (збереження), відновлення чи покращення здоров'я фізичної особи та забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя.

Лікарям необхідно проводити глибоке клініко–лабораторне обстеження пацієнта, яке необхідно оформляти у формі цивільно–правового договору, де були б передбачені права та обов'язки лікаря та пацієнта, так звані договори на довірі [3; 4; 5]. За юридичною характеристикою – це двосторонній, оплатний чи безоплатний та консенсуальний вид договору. Це може бути договір медиколатрії, який є дуже важливим, оскільки у відносинах між лікарем та пацієнтом повністю відсутнє законодавче закріплення прав та обов'язків сторін та захист прав сторін. Зазначу, що Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року передбачає договір про платні особисті послуги лікаря (параграф 1163), який був платним і оплата виконувалася після наданої послуги. Вперше в Європі в Нідерландах 1995 року прийняли Medical Contract Act , цим законом узаконився договір про надання медичних послуг та допомоги. Зазначається, що пацієнт має право укласти договір з медичним закладом та приватнопрактикуючим лікарем. Договір між пацієнтом і лікарем розглядається тут як «спеціальний договір» в рамках цивільного договірного права, що дає окремому пацієнтові право пред'являти лікареві прямий позов та можливість забезпечувати реалізацію цього права через суд. В більшості країн відносини пацієнта та лікаря регулюються не договором, а закріпленням їх прав та обов'язків (Греція, Швеція – правила прав пацієнта; Франція, Великобританія – хартія прав пацієнта).

Таким чином, договір медиколатрії – це договір, коли одна сторона (медичний заклад будь-якої форми власності, фізична особа, яка займається підприємницькою діяльністю) в особі лікаря, який здійснює або зобов’язується здійснювати відповідно до медичних протоколів медичні дії, які безпосередньо впливають на особу, яка безпосередньо страждає від болю, або звернулася за медичною послугою, і далі називається пацієнтом, дотримуватися етичних та моральних норм у спілкуванні з пацієнтом при наданні послуги, правильно визначити діагноз, назначити лікування і слідкувати за процесом лікування та реабілітацією пацієнта та проінформувати про результат(и) наданої послуги, а пацієнт зобов’язується дотримуватися вказівок та призначень лікаря в повній мірі, прийняти допомогу або послугу(и) та оплатити її.

У зв’язку з цим, оскільки в цивільних правовідносинах відносини між суб’єктами визначаються договірними термін медиколатрія можна використати при внесенні змін до ЦК шляхом введення нового договору, який би регулював відносини при здійсненні медичної діяльності, тобто при наданні медичних послуг [2]. Сторонами договору медиколатрії є лікар і пацієнт, який досяг 16 річного віку. Тому необхідно внести зміни до Цивільного кодексу, а саме підвищити вік, з якого дитина здатна приймати ті чи інші рішення в сфері медицини до 16 років, і внести відповідні зміни до частин другої та третьої ст. 284 «Право на медичну допомогу» ЦК України: «2. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та методів лікування відповідно до його рекомендацій»; «3. Надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років, провадиться за її згодою». Також слід внести зміни до ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров’я стосовно пацієнта віком до 16 років, а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, про те, що медичне втручання має здійснюватися за згодою їх законних представників [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булеца С.Б. Договір медиколатрії. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2(24). С.68-74
2. Булеца С.Б. Договір медиколатрії: поняття та правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО*. Випуск 17. Ужгород: «Ліра», 2011. С. 93-97
3. Булеца С.Б. Надання медичної допомоги неповнолітнім. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО*. Випуск 18. Ужгород: «Ліра», 2012. С. 74-76.
4. Булеца С.Б. Зміни до статті 284 Цивільного кодексу України враховуючи досвід Великої Британії та Угорської Республіки. *Удосконалення механізмів захисту цивільних прав*

в умовах реформування цивільного законодавства в європейських країнах : зб. наук. пр. НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва ; за заг. ред. акад. НАПрН України О.Д. Крупчана, канд. юрид. наук Ю.В. Білоусова. К. : Ред. журн. «Право України», 2013. С. 27-33.

5. Булеца С.Б. Надання медичної допомоги неповнолітнім: цивільно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. №1. С.88-92. URL: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/8>

6. Булеца С.Б. Права та обов'язки пацієнта та лікаря. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 41. Том 1. 2016. С. 93-95. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.41/part_1/24.pdf

Давидова Ірина Віталівна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КАТЕГОРІЇ «ДОГОВОРИ» ТА «ПРАВОЧИНИ» В КОНЦЕПЦІЇ ООНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Мова про необхідність оновлення цивільного законодавства, зокрема ґрунтовну переробку та оновлення діючого Цивільного кодексу України ведеться вже досить давно. Вчені досліджували як окремі інститути, так і загальні підходи, які містяться в Кодексі та приходили до висновку, що хоч діючий ЦК України і «значно кращий» свого попередника, однак потребує удосконалення, яке б полягало не просто у внесенні змін до певних статей (доповнень, уточнень), а формуванні загальної Концепції такого реформування.

Робочою групою, утвореною постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» (від 17 липня 2019 р. № 650) у 2020 році запропоновано Концепцію оновлення Цивільного кодексу України (Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.), яка містить ряд пропозицій щодо змін і суттєвих структурних новацій, які фактично торкнулися усіх книг чинного ЦК України. Не є виключенням і категорія «правочин», яка відображена в главі 16 ЦК України.

Так, розробники Концепції пропонують:

1. Перенести норми щодо поняття, видів договору до Книги першої, що пояснюється більшою оптимальністю та логічністю структурування нормативного матеріалу стосовно конструкції договору (зокрема, пропонується перенести норми щодо поняття договору та його видів, а також форми договору, до Глави 16 ЦК, передбачивши в ній також положення про недійсність договорів).

2. Переосмислити підходи до форми правочину. Враховуючи те, що положення ЦК України щодо правочинів повинні забезпечувати повноцінне функціонування відносин у сфері електронної комерції, смарт-контрактів, веб-банкінгу та враховувати сучасні тренди цифрової економіки, обґрунтованим є перегляд загальних підходів до форми правочину, зокрема щодо визначення кола правочинів, які належить вчиняти у письмовій формі, електронній формі та в усній формі.

3. Переглянути конструкцію та зміст § 2 глави 16 «Правові наслідки недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону», а саме пропонується будувати даний параграф через юридичні склади, з якими закон пов'язує недійсність правочину або можливість визнання його недійсним, а не через наслідки недійсності правочину, що нині має наслідком дискусії на практиці.

4. Розкрити недійсність правочину через положення про недійсність договору, адже питання недійсності найчастіше стосуються договору, однак має бути зроблено застереження про те, що такі положення з урахуванням вимог розумності застосовуються і до інших правочинів.

5. Трансформувати підхід до інституту недійсності договору (правочину), розмежувавши підстави недійсності правочину на дві групи: недодержання вимог, які забезпечують дотримання правопорядку (імперативні норми); недодержання вимог щодо суб'єктного складу та вільного волевиявлення (принцип автономної волі), що обґрунтовується позитивним досвідом низки зарубіжних цивільно-правових кодифікацій.

6. Відмовитися від цивільно-правової конфіскації, що пояснюється необхідністю заміни даного механізму застосуванням реституції із можливим стягненням збитків та компенсації моральної шкоди.

7. Визначитися щодо подальшої обґрунтованості застосування у якості наслідків недійсності правочину реституції, або ж надати перевагу безпідставному збагаченні.

Аналізуючи акценти, розставлені у ЦК України щодо визначення ознак договору, які, зокрема, мають значення (потенціал) при рекодифікації, необхідно звернути увагу на положення ст. 3 та ст. 6, внаслідок чого можна зробити висновок: якщо договір не згадується у актах цивільного законодавства взагалі, то учасники цивільних відносин мають право врегулювати свої відносини на власний розсуд. У таких випадках має місце подолання прогалин у законодавстві і договір фактично виступає як форма (джерело) цивільного права.

Якщо договір згадується у актах законодавства, але регламентований ними недостатньо детально, то сторони можуть врегулювати ті свої відносини, які не врегульовані цими актами. Фактично тут має місце подолання прогалів у законодавстві, а отже окремі умови такого договору можуть створювати норми цивільного права.

Отже, аналіз діючого законодавства дає можливість зробити висновок, що особам надається право вибору: використати вже існуючі норми законодавства для регламентації своїх стосунків або встановити для себе правила поведінки на свій розсуд. Хоча важливо зазначити, що право суб'єктів договору відступити від положень актів цивільного законодавства має деякі винятки (зокрема, коли це прямо заборонений таким актом, випливає з їх змісту, або ж обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з самої суті відносин між сторонами), тобто використовуємо принцип: «Дозволено усе, що не заборонене законом».

Аналіз ст. 626 ЦК України дає підстави говорити, що при кодифікації цивільного законодавства в Україні мала місце потужна тенденція до збереження розуміння і характеристики договору лише як підстави виникнення цивільних правовідносин, або, у кращому разі, як «ненормативного засобу індивідуального врегулювання відносин договірних сторін». Тобто цивільне законодавство розуміє сутність договору, як юридичного факту

Оскільки у книзі I «Загальні положення» ЦК характеристика договору відсутня, то, враховуючи, що договір у вітчизняній концепції цивільного права розглядається як вид правочину, проаналізуємо відповідні положення ЦК щодо цієї категорії. Зокрема, в Кодексі дається визначення правочину (дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків), визначено перелік умов його дійсності (зокрема, це вимоги щодо: змісту правочину, наявності правочиностдатності суб'єктів правочину, відповідності волевиявлення внутрішній волі суб'єкта (суб'єктів) правочину, форми правочину, реальності правочину, дотримання спеціальних умов, встановлених законом для даного виду правочину). Важливим аспектом характеристики правочину, як форми цивільного законодавства, є презумпція його правомірності, яка полягає у припущенні, що особа діє відповідно до принципів приватного права та засад цивільного законодавства України.

Привертають увагу уточнення та доповнення до ЦК, які відбулися у 2015 р. і пов'язані з використанням інформаційних технологій при підготовці та укладенні правочинів, оскільки аналіз практики свідчить про помітні зрушення в бік спрощення укладення правочинів. Зокрема, з'явилася можливість вчиняти договори та інші правочини в електронній формі, яка передбачає фіксацію умов

угоди не на папері, а за допомогою електронних документів, ознайомлення з якими обов'язково має супроводжуватися використанням спеціального обладнання. Відтак виникає електронна форма правочину, що зумовило внесення змін до статей 205 та 207 ЦК України. Тоді ж (вересень 2015 р.) спеціальним нормативно-правовим актом, а саме Законом «Про електронну комерцію» запроваджені такі поняття, як «електронна торгівля», «електронний правочин», «електронний договір» тощо.

Все зазначене частково свідчить на користь логічності та необхідності погодження з деякими положеннями Концепції, запропонованими групою розробників. Разом з тим, що стосується форми правочину, то необхідно вести мову не просто про електронну форму правочину, а про формування нової категорії, яка є наслідком формування інформатизації суспільства. Таке забезпечення можливості вчиняти правочини в електронній формі, без укладення паперових договорів, присутності сторін при його укладенні тощо є лише «перехідним» етапом та дає підґрунтя (основу) для формування правочинів «нового типу» (так званих «розумних» контрактів, які частіше позначаються терміном «смарт-контракти»).

Зазначимо, що в результаті поширення інформаційних технологій звичні (традиційні) правочини трансформуються в електронні правочини, смарт-контракти тощо, які суб'єкти права можуть укладати без особистого контакту, паперових текстів договорів, особистих (власноручних) підписів тощо. Це нова фаза розвитку, переломний момент, який має відбутися не лише в сфері технічного забезпечення можливостей такого укладення правочинів, але й у свідомості кожної особи.

Проведене дослідження (дисертація І.В. Давидової) дає підстави для висновку, що нині концепція правочинів зазнала відчутних змін, фактично розділившись на два розгалуження: «традиційні правочини», які ґрунтуються на класичних засадах розуміння цієї категорії, і ІТ-правочини, котрі сутнісно пов'язані зі сферою буття та використання інформаційних технологій.

У свою чергу, доцільно розрізнити два види ІТ-правочинів:

- ІТ-правочини, тобто, ті правочини, що є діями суб'єктів цивільного права, але не можливі (не існують) поза ІТ-сферою взагалі, і які можуть бути вчинені за допомогою різних платформ (зокрема, платформи блокчейн), що за своєю природою є цивільно-правовим полем;

- традиційні за сутністю правочини, які пов'язані з ІТ, вчиняються за допомогою інформаційних технологій, сюди відносимо: електронні за формою правочини та такі, що пов'язані з використанням різного роду електронних засобів для їх вчинення.

Отже, у контексті рекодифікації цивільного законодавства вважаємо за доцільне внести наступні пропозиції щодо оновлення положень ЦК в главі «Правочини»: 1) оновити концепцію правочину з метою визнання існування правочинів «традиційних», «перехідних» та «нових», що відображає особливості формування інформаційного суспільства та забезпечує ефективне використання інформаційних технологій при вчиненні правочинів, запобігання виникненню проблем, пов'язаних з юридичною кваліфікацією дій, вчинених з використанням систем розподіленого реєстру (типу блокчейн). При цьому необхідно передбачити правовий механізм захисту прав учасників відповідних відносин, зокрема, концепцію недійсності ІТ-правочинів, яка може слугувати методологічним підґрунтям визначення наслідків недійсності правочинів відповідно до загальних принципів справедливості, розумності, необхідності відшкодування збитків, закріплених у ЦК; 2) запровадити поняття ІТ-правочину як дій суб'єкта цивільного права, що вчиняється у сфері застосування та / або за допомогою інформаційних технологій, і спрямовані на встановлення, зміну, припинення цивільних прав та обов'язків, та включити у книгу І ЦК відповідну норму.

Сафончик Оксана Іванівна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Перехід України до ринкових відносин після здобуття незалежності і взятий державою курс на інтеграцію до Європейського Співтовариства посилив міграційні процеси. Відкриття кордонів вплинуло не лише на свободу міжособистісних відносин, суттєво воно відобразилось і на національному сімейному законодавстві. Оскільки Україна є суб'єктом міжнародного права, вона робить усе можливе для того, аби бути рівноправним членом світової спільноти, і одним із кроків у цьому напрямку є приведення норм національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права про права та свободи людини, громадянина, а також наближення рівня життя свого народу до рівня загальноєвропейських стандартів. Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, сім'я є природним і основним осередком суспільства та має право на захист з боку суспільства та держави (ст. 23). Розуміння важливості сім'ї для функціонування загального механізму суспільства, для існування держави як такої робить сім'ю предметом

пильної уваги, особливим об'єктом захисту і правової охорони. Важливість сім'ї як ключового інституту суспільства, держави визнавалася ще давньогрецькими мислителями, філософами, які наголошували на тому, що кожна родина – це частина держави (Аристотель) та проводили певну паралель – «Яка сім'я, така й держава» (Платон).

Сім'я як соціальний феномен, що склався в суспільстві, має для кожної окремої людини велике значення і в самому суспільстві становить загально визнану соціальну цінність. Тому нормативне регулювання шлюбно-сімейних відносин відображає соціальне та правове значення тих видів сімейних відносин, які підлягають правовому регулюванню, та індивідуальну цінність сімейних відносин для кожного з подружжя, зокрема. Від якості та обґрунтованості такого регулювання залежить стан сімейних відносин у суспільстві, визначеність поведінки окремих осіб, які є учасниками сімейних та суспільних відносин, їх соціальне становище та правовий стан. Саме тому для вирішення задачі подальшого розвитку та зміцнення сім'ї велике значення має і правильне регулювання сімейних правовідносин.

Сьогодні важливим завданням українських законотворців є створення такого сімейного законодавства, яке б максимально чітко відображало та врегульовувало усі сімейні питання та суперечки, що виникають на практиці. Вдосконалення чинних норм СК України має відбуватися шляхом вивчення судової практики та створення певної моделі сімейного законодавства, якого потребує сучасне українське суспільство. Окрім того, слід гармонізувати СК України з іншими нормативно-правовими актами України, які безпосередньо чи опосередковано зачіпають сімейні питання, варто також імплементувати окремі норми права іноземних країн відповідної галузі права з їх адаптацією до вимог українського законодавства.

Процес відродження і розвитку української державності, проголошений у чинній Конституції України курс на побудову демократичної, соціально-правової держави наполегливо вимагають утвердження в українському суспільстві справедливості, правової і матеріальної захищеності учасників сімейних правовідносин, підвищення взаємної відповідальності особи і держави, вдосконалення законодавства і правової системи в цілому.

Із цих позицій шлюбно-сімейні відносини не можуть розглядатися як складова частина предмета цивільно-правового регулювання, оскільки це принижує їх, позбавляє духовності та послаблює значення морально-етичних засад. Очевидно, вони повинні регулюватися спеціальним законодавством, яке враховує це особливе становище і визначає особливий характер шлюбу як соціального інституту.

Чинне законодавство та запропоновані раніше альтернативні проекти Цивільного та Сімейного кодексів і розглядаються з точки зору означених міркувань. Перш за все звертає на себе увагу «візантинізм» сьогоденного підходу, коли сімейне законодавство виключено з цивільних правовідносин, шлюб не розглядається як договір.

Аналогічно вирішувались питання у Сімейному кодексі України (автор З.В. Ромовська), де значна увага приділяється саме моральним засадам шлюбно-сімейних відносин, регулюванню особистих немайнових та майнових відносин членів сім'ї та інших суб'єктів сімейного права. Авторка кодексу слушно зазначала, що «потужним регулятором сімейних відносин залишається канонічне право. Очікувалось відродження звичаєвого права», і цим обставинам не можна не надавати сьогодні належної уваги. Загальна комерціалізація суспільних відносин (у тому числі і сімейних) навряд чи сприятиме створенню повноцінних сімей, заснованих на почуттях любові, взаємопідтримки, поваги і т. ін., якщо не акцентувати увагу в кодексі на моральних засадах шлюбу та сім'ї.

Законом іншого типу виглядає на цьому фоні попередній проект чинного ЦК України (книга шоста «Сімейне право»), в якому шлюб та сім'я розглядалися не як самостійна цінність, а як складова частина правового становища приватної особи. За словами розробників: «Книга, в якій вміщено нормативний матеріал, що стосується сімейного права, має на меті відобразити особливості правового регулювання сімейних відносин, показати їхню внутрішню глибоку єдність з відносинами майновими та немайновими, які регулюються цивільним правом» (Передмова до проекту Цивільного кодексу України. – С. 21.).

Однак, незалежно від вирішення питання про самостійність сімейного права як галузі права, питання про самостійність сімейного законодавства та про зберігання окремого СК України було вирішено позитивно. Наявність кодифікованого законодавства хоча і розглядається інколи як одна з ознак самостійної галузі, проте сама по собі ще нічого не означає. Єдине, про що може свідчити наявність окремого СК України, це про відому специфіку сімейних відносин у межах предмета цивільного (приватного) права, яку ніхто і не збирається спростовувати.

Прийняття окремого Сімейного кодексу України стало відголоском традиції розвитку національного законодавства. Чинний СК України було прийнято 10 січня 2002 р. Достатньо складною була доля цього законодавчого акта. Після прийняття він набрав чинності вперше з 1 січня 2003 р., але діяв лише 10 днів. Після цього його дію було призупинено до моменту набрання

чинності Цивільним кодексом України. І остаточно Сімейний кодекс України набрав чинності з першого січня 2004 р. разом із ЦК України. Цей факт, безсумнівно, свідчить про існуючий зв'язок між цивільним та сімейним законодавствами (як частинами законодавства, що регулюють приватні відносини) і про необхідність узгодженості їхнього правозастосування.

Слід зазначити, що включення сімейного права до цивільного кодексу є новим явищем для правової системи України. Традиція ж права, що існує в Україні, свідчить про необхідність існування окремого сімейного кодексу. Але у будь-якому разі сучасні сімейні відносини вимагають сучасного правового регулювання, оскільки «доступність розуміння законодавства потребує не тільки ясного і чіткого викладення окремих норм, але і його максимальної кодифікації».

Разом з тим, слід констатувати, що із набранням чинності 01.01.2004 року СК України правове регулювання сімейних відносин зазнало суттєвих змін, поповнилося багатьма законодавчими новелами, які потребують детального вивчення. Реалії сьогодення потребують включення та розширення деяких понять, зокрема, визначення шлюбних правовідносин та правовідносин, подібних до шлюбних, релігійного шлюбу, цивільного партнерства тощо, вперше передбаченого в Указі Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015 року № 501/2015. Окремої уваги заслуговує і врегулювання питання щодо набуття права власності на майно (наприклад, квартира у новобудові), повна вартість якого була сплачена чоловіком або жінкою до укладання шлюбу, а сама реєстрація права власності на нерухоме майно відбувається після реєстрації шлюбу. В даному випадку доцільно вважати це майном того з подружжя, хто сплатив його вартість, а саму реєстрацію речових прав як правовий наслідок реалізації права одного з подружжя, яке виникло ще до укладання шлюбу. Наявність таких питань безперечно потребує вдосконалення окремих положень СК України, але в межах існуючого кодексу, що відповідає традиціям та є зрозумілим для пересічних громадян.

Таким чином, питання рекодифікації (оновлення) в сфері правового регулювання сімейних відносин викликає активні дискусії як серед науковців, так і практичних працівників. Зазначене обумовлено тим, що відповідно до Концепції оновлення ЦК України СК України планують скасувати, а його норми включити до складу ЦК України у вигляді окремої книги. Обґрунтовуючи свою позицію, розробники модерних кодексів вважають, що сучасне сімейне право неможливо розглядати окремо від цивільного, навіть з погляду юридичної техніки – настільки органічно питання сімейного права

вплетені у всьому цивільному праві. Водночас слід враховувати, що традиційно питання правового регулювання сімейних відносин містилося у спеціальних нормах Кодексу про шлюб та сім'ю 1969 року та Сімейному кодексі України 2002 року. Крім того, специфіка сімейних правовідносин все ж таки потребує спеціального правового регулювання в окремому кодексі, у зв'язку з чим скасування СК України та переміщення його положень в ЦК України на даному етапі є передчасним і потребує детального аналізу та обговорення.

Бабич Ірина Григорівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗУМНОСТІ У НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Якщо ще 2 роки тому принципи цивільного права майже не використовувались для обґрунтування рішення суду, то на сьогодні можна констатувати визнання принципів добросовісності, розумності і справедливості у якості джерела права з боку Верховного суду.

Відповідно актуальним, знається надання у новому Цивільному кодексі визначення принципу справедливості, добросовісності і розумності.

Принцип справедливості означає визначення нормою права обсягу, межі здійснення захисту цивільних прав та обов'язків особи адекватно її ставленню до вимог правових норм.

Добросовісність можна визначити як прагнення сумлінно захистити цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків.

Розумність – зважене вирішення питань регулювання цивільних відносин з урахуванням інтересів усіх учасників, а також інтересів громади (суспільства).

Принципи справедливості, добросовісності й розумності є проявом категорій справедливості, добросовісності та розумності як суті права загалом (Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду від 06.12.2019 р. у справі № 910/353/19).

Верховний Суд зазначає, що тексти законів, правочинів, використання учасниками цих норм мають бути належними і справедливими, відповідати нормам обороту та нормам закону.

В українському цивільному законодавстві ці принципи закріплено в п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ). Їх зміст, як зазначає Верховний Суд, полягає в тому, що тексти законів, правочинів та їх

застосування учасниками договірних відносин мають бути належними і справедливими та відповідати загально визнаним нормам обороту та нормам закону.

Вимогу справедливості, добросовісності та розумності цивільного законодавства, яка практично виражається у встановленні його нормами рівних умов для участі всіх осіб у цивільних відносинах; закріпленні можливості адекватного захисту порушеного цивільного права або інтересу; поєднання створення норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, із шануванням прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо.

Крім того в ЦК України загальні положення про зобов'язання розташовані в окремій главі, де в п. 3 ст. 509 ЦК України зазначено, що зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості.

Ці загальні засади практично повинні виражатися в установах рівних умов для участі всіх осіб у цивільних відносинах, закріпленні можливості адекватного захисту порушеного права або інтересу та поєднанні норм, які забезпечують реалізацію права учасником договірних відносин із дотриманням прав та інтересів інших осіб (постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 761/41709/17).

Оціночний характер категорії справедливості, його ціннісно-визначна функція передбачають його особливу координаційну роль в системі принципів права. З позиції справедливості найбільш важливим результатом такої координації є досягнення оптимального співвідношення між загальнолюдськими, у тому числі і правовими принципами, які відповідають цьому рівневі економічного, політичного, соціального та культурного розвитку суспільства і які забезпечують успішне вирішення як близьких, так і перспективних завдань нормативного регулювання.

Певною мірою справедливість є підґрунтям інших принципів права. Визначають їх співвідношення та межі дії у конкретних історичних умовах. Тому справедливість часто визнають найбільш важливою якістю права.

Суттєвим показником повноцінності законів з позиції справедливості у багатьох випадках є суворе підпорядкування стандартам прав та свобод людини, з принципом пріоритету і завданням надійної охорони зазначених цінностей. Здійснення прав і свобод є невід'ємним від виконання кожним громадянином своїх юридичних обов'язків. У випадках відмови від їх виконання або порушення зазначених цінностей є справедливим застосування до винних встановлених законом заходів впливу.

Цінність справедливості, а через неї і в цілому права, має прояв у в тому

чи іншому правозастосуванні – у справедливому характері судового рішення, примиренні конфліктуючих сторін і тим самим у забезпеченні миру, порядку.

У сучасній системі права України справедливість сприйнята як якість, втілена у праві ідея, а у деяких випадках – як норма-принцип. У галузях права, де немає таких норм-принципів, ідея справедливості деталізується у їх положеннях та нормах. Таким чином ця ідея юридично закріплюється у всіх сферах суспільних відносин.

Це означає, що сторони мають виконувати принцип належного виконання зобов'язань при виконанні договірних відносин. А також мають діяти, не завдаючи шкоди іншій особі, укладати правочини не застосовуючи, засади обману насильства чи зловживання довірою. (постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 761/41709/17).

Справедливість вимагає відповідальності між діями та їх соціальними наслідками. Мають бути відповідними труд та його оплата, завдання шкоди та її відшкодування, злочин та покарання. Закони відбивають цю відповідність, якщо відповідають принципів справедливості.

Принцип справедливості тісно пов'язаний із принципом добросовісності і є зв'язуючою ланкою між правом і мораллю.

Принцип справедливості, крім того, що є загальнотеоретичним принципом права, є також системоутворюючим принципом природного права, що узгоджує і визначає принципи, що є оціночними, і не мають конкретного визначення у законодавстві.

Поведінка сторони повинна бути економічно обґрунтованою та відповідати загальноприйнятим уявленням про честь і совість (тобто схвально оцінюватися суспільством на предмет засобів і методів, які використовують для досягнення переслідуваних сторонами цілей) (постанова Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 521/17654/15-ц). А в разі якщо сторона порушила свої зобов'язання, юридична відповідальність повинна бути співмірною вчиненому правопорушенню (постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 761/41709/17).

Безпосередньо пов'язаною з описаними вище вимогами є стаття 13 ЦКУ, яка визначає межі здійснення цивільних прав і встановлює заборону зловживання правом. Зокрема, сторона в договірних відносинах повинна здійснювати свої права у межах, наданих їй договором, та утримуватися від дій, які можуть порушити права чи завдати шкоди іншій особі. Як пояснює Верховний Суд, якщо сторона договору реалізує формально належне їй суб'єктивне право, але при цьому діє всупереч меті такого права або в порушення своїх зобов'язань, які виникають із договірних правовідносин, вона

зловживає правом (постанови Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 521/17654/15-ц; від 29.05.2019 р. у справі № 914/692/18).

Українське законодавство містить правила про межі реалізації та захисту цивільних прав. Ця конструкція базується на декількох принципах, основне місце серед яких посідає вимога того, що суб'єктивні цивільні права, відповідно до п. 3 ст. 509 ЦК України мають набуватися, здійснюватися, захищатися та припиняються із дотриманням принципів добросовісності, розумності та справедливості.

Заборона зловживання правом у договірних відносинах по суті впливає з вимоги про юридичну рівність сторін у договірних відносинах, яка втілюється у принципах пропорційності та еквівалентності. Сторони в договірних відносинах повинні реалізовувати будь-які свої права у суворій відповідності до вказаних вимог і принципів (постанова Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 521/17654/15-ц).

Принцип добросовісності застосовується не тільки як регулятор відносин, він також є критерієм оцінки відповідності позитивному праву встановлених учасниками правових норм.

Як зазначає Міжнародний суд ООН, «одним із основних принципів, що регулює створення та виконання юридичних зобов'язань незалежно від джерела, є принцип добросовісності. Відповідальність та довіра притаманні міжнародній співпраці, особливо в епоху, коли ця співпраця в багатьох галузях стає все більш необхідною. Так само як правило *pacta sunt servanda* в праві договорів ґрунтується на добросовісності, так і зобов'язальний характер міжнародних законів, які виходять із односторонніх заяв, ґрунтується на цьому принципі. [1; с. 18]

Принцип розумності є загальнотеоретичним принципом. Більше того, він властивий як галузі публічного, так і галузі приватного права. З огляду на особливості зобов'язальних відносин, де сторони можуть встановлювати власні правила поведінки та регулювати наслідки порушення цих правил, принцип розумності отримує особливу актуальність.

Закріплення принципу розумності у Цивільному кодексі України відроджує принципи, що останніми роками почали послаблювати свої позиції. Тому розкриття його має особливе практичне та теоретичне значення.

Відповідно до принципу економічності кожна із сторін має виконувати свої обов'язки найбільш економічним для контрагента способом. Цей принцип отримує свою конкретизацію в цілому ряді норм, розрахованих на окремі зобов'язання (наприклад, про підряд).

Відповідно до принципу співпраці кожна із сторін має надавати іншій

стороні можливе сприяння у виконанні нею своїх обов'язків. Він поширюється на всі зобов'язання без виключення. У більшості випадків боржник і кредитор самостійно здійснюють дії, які передбачені зобов'язанням, та втілюють в собі його виконання. Разом із тим іноді допускається накладення виконання на третю особу. Відповідальність за дії третіх осіб несе сторона, яка передоручила їм виконання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мережко А.Л. *Lex mercatoria*. Теория и принципы транснационального торгового права. К.: Таксон, 1999. С.18.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОНОВЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ

Об'єкти цивільних прав займають одне з центральних місць у цивільному праві України. Стаття 177 Цивільного Кодексу України містить наступні види об'єктів цивільних прав, серед них:

- речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно,
- майнові права,
- результати робіт, послуги,
- результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація,
- інші матеріальні і нематеріальні блага [1].

На сьогоднішній день, у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій та межи Інтернет з'являються нові види об'єктів цивільних правовідносин, що представляють собою віртуальну природу. Дані об'єкти потребують нового правового регулювання та окремого розгляду.

Так, вдалим є законопроект №3637 від 11.06.2020 року, в якому пропонуються зміни до статті 190 Цивільного Кодексу України, додаючи до переліку, що входить до майна також віртуальні активи.

За даним законопроектом під віртуальним активом розуміється особливий вид майна, що є цінністю в електронній формі, якій може знаходитись у цивільному обігу та існує в системі обігу віртуальних активів. Саме тому, на нашу думку, віртуальні активи можна віднести до об'єктів цивільних прав та додати їх до статті 177 ЦК України як новий об'єкт цивільних прав [2].

Також можна виділити ще один новий об'єкт, що має віртуальну природу, а саме пов'язаний з ігровими об'єктами масових багатокористувацьких рольових онлайн-ігор та носить назву MMORPG (Massively multiplayer online roleplaying).

На даний час законодавче регулювання щодо даних об'єктів в Україні, як і в більшості зарубіжних країн відсутня. У світовій юридичній доктрині поширені різні підходи до регулювання ігрових об'єктів, один з яких пропонує поширювати на такі об'єкти режим речей і права власності, застосувавши аналогію права.

Так, підхід до ігрових або віртуальним об'єктам як майну, власності набув широкого поширення в американській правовій доктрині. Обґрунтовуючи необхідність розглядати віртуальні об'єкти в зазначеній правовій площині, дослідники виходять з положень утилітарної теорії Дж. Бентама, трудової теорії англійського філософа Дж. Локка і «з позиції особистих» німецького філософа В. Гегеля.

Перша теорія заснована на тому, що право повинне надавати захист тих об'єктів, які підвищують соціальне забезпечення (благо) суспільства. Для більшості економістів створення і використання віртуальних активів не грає великої ролі, однак практика показує, що люди готові вкладати час і гроші в них. В якійсь мірі віртуальна власність може бути аналогічна патентів, більшість з яких, як правило, марно для суспільства. Проте, дана теорія надає права власності на віртуальну власність не в абсолютному значенні: на права віртуальної власності повинні бути встановлені обмеження по часу, предмету та обсягу прав.

«Особистісна теорія» виходить з того, що права власності пов'язані з такими правами людини, як право на свободу, самоствердження і приватне життя; вона не проводить відмінностей між реальними об'єктами і їх віртуальними аналогами. Тією ж мірою, в якій теорія виправдовує приватну власність на землю, вона виправдовує власність на віртуальну землю [3].

Слідуючим проблемним питанням є те, що на сьогоднішній день не має також чітко сформульованого переліку віртуального майна, саме тому чіткий перелік об'єктів, що підпадають під його визначення не сформовано. Як приклад, можна віднести до віртуального майна домені імена, ігрове майно, криптовалюту, тощо.

Підсумовуючи, хотілось б зазначити, що доцільно доповнити розуміння «речі» як об'єкта не тільки матеріального, а і віртуального світу та віднести віртуальні активи до майна як віртуальної речі, сукупності таких речей, а також прав та обов'язків які з них виникають. Доповнення до ст 177 ЦК дозволяє

наряду із грошима та цінними паперами виділити віртуальні активи як особливий вид речей, майна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1145>
2. Проект Закону про віртуальні активи. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110
3. Смирнова Т. С. Игровые объекты MMORPG как вещи и объекты гражданских прав. Государство и право: теория и практика : материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, апрель 2020 г.). Санкт-Петербург : Свое издательство, 2020. С. 8-16.

Гончаренко Влада Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДИСКРЕЦІЯ ТА ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР

Шлюбний договір викликає значний інтерес та чимало запитань як у юристів, так і осіб, які бажають укласти такий договір. Слід зазначити, що у законодавстві переважної більшості країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору. У різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі, щоб вони мали змогу, при необхідності, змінити режим майна, встановлений законом, який автоматично починає діяти з моменту укладання шлюбу. Не може бути винятком у вирішенні цієї проблеми і правова система України.

Законодавче визнання можливості укладення шлюбних договорів, які визначають правовий режим майна подружжя, свідчить про зростання приватноправових засад у сфері сімейних відносин, які завжди характеризувалися перевагою немайнових елементів над майновими і принципом мінімального втручання держави у сімейні відносини, а також добровільним та рівноправним характером шлюбно-сімейних зв'язків.

Аналізуючи зміст статей глави 10 Сімейного кодексу України шлюбним договором можна визнати домовленість осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи домовленість подружжя, що визначає майнові права й обов'язки подружжя, а також їх майнові права та обов'язки як батьків у шлюбі і (чи) у випадку його розірвання.

Шлюбний договір за своєю юридичною природою і правовими наслідками має низку особливостей. Проте яких-небудь положень, які б не вкладалися в конструкцію цивільно-правового договору, шлюбний договір не має. Отже, до нього можна ставити ті ж самі вимоги, які висуваються до інших договорів, тобто законність змісту, вільне волевиявлення сторін, належний суб'єктний склад, дотримання визначеної законом форми та ін. Особливий суб'єктний склад шлюбного договору не може заперечувати його договірну природу, адже в цивільному праві є чимало договорів з особливим суб'єктним складом (договори довічного утримання, договори за участю фізичних осіб – споживачів та ін.), що не виводить їх за межі цивільно-правового договору.

Шлюбний договір (контракт) за своєю природою є особливим різновидом цивільного договору, специфіка якого полягає, зокрема, в тому, що за своїм суб'єктним складом, який визначається СК України, він є сімейно-правовим, а предмет регулювання, основу якого складають відносини власності, має переважно цивілістичні риси.

Можливість застосування дискреції у сімейному праві не визначена у законі чи у судовій практиці. Стосовно кримінального судочинства у постанові Касаційного кримінального суду від 1 лютого 2018 р. роз'яснюється поняття судової дискреції (судового розсуду) як повноваження суду обирати між законними альтернативами. Такі повноваження суду мають виходити із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин ситуації, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо.

Таким чином, главою 10 СК України передбачена **належна процедура визначення режиму майна, набутого під час шлюбу, яка встановлює межі втручання** держави в сферу приватного життя. Неврахування судом положень шлюбного договору при поділі майна подружжя порушує ст. 41 Конституції України та ст. ст. 6, 627 ЦК України.

Крижна Валентина Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ООНОВЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На сьогодні договірним конструкціям щодо майнових прав інтелектуальної власності присвячені дві глави Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року (далі – ЦК України): глава 75 «Розпорядження майновими

правами інтелектуальної власності» та глава 76 «Комерційна концесія». Слід визнати, що це є одним з досягнень попередньої кодифікації цивільного законодавства. Розміщення зазначених договорів серед інших цивільно-правових договорів книги п'ятої «Зобов'язальне право» є цілком логічним кроком. Однак, оскільки це порівняно нова сфера правового регулювання, то не обійшлося без певних недоліків, які наглядно проявляють себе в процесі правозастосування.

У главі 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» зосереджені основні положення щодо договорів в сфері інтелектуальної власності. При цьому доречно звернути увагу на ст. 1107 ЦК України, яка називається «Види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності». Уч. 1 ст. 1107 ЦК України зазначено: «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів :1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) ліцензійний договір; 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; 5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності».

Якщо проаналізувати цей перелік, то стає очевидним, що серед договорів на підставі яких здійснюється розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в ч. 1 ст. 1107 ЦК України названа «ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності». Однак ліцензія є одностороннім правочином, а не договором.

Тому доречно внести зміни до ч. 1 ст. 1107 ЦК України, зазначивши, що мова йде не про види договорів, а про види правочинів.

Існує також альтернативний варіант усунення зазначеної неточності. Якщо залишити в ч. 1 ст. 1107 ЦК України формулювання «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів», то з подальшого переліку доречно виключити підпункт перший «1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності». Тоді в переліку залишаться лише договори по розпорядженню майновими правами інтелектуальної власності.

Виникають питання і щодо назви договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, який закріплений в ст. 1112 ЦК України. Той факт, що в подальшому цей об'єкт будуть використовувати, не є достатнім для винесення цієї обставини до назви договору. Та й не виникає сумніву, що в подальшому замовник зможе використовувати об'єкт інтелектуальної власності, за створення якого він

заплатив, інакше втрачався б сенс цього договору. Мета даного договору – створити об’єкт інтелектуальної власності. Зазначення у назві правомочності використання не змінює правової природи цього договору, а лише обтяжує назву. Видається, що таке уточнення законодавцем було обумовлено існуючим правилом розподілу прав на створений об’єкт. Так, відповідно до ч. 2 ст. 430 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на об’єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об’єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором. Можливо, саме тому законодавець вирішив наголосити, що, як мінімум, замовник має право на використання зазначеного об’єкта. Однак при будь-яких вихідних даних замовнику належить право використання створеного об’єкта, інакше не було б взагалі сенсу в укладенні зазначеного договору. Що ж стосується половинчастого розподілу прав, закріпленого в ч. 2 ст. 430 ЦК України, то воно є невдалим. На жаль, на практиці до цього часу не всі знають про існування зазначеної норми, а тому керуються негласним правилом «хто сплачує, той і замовляє музику». Зокрема, замовник при укладенні зазначеного договору далеко не завжди звертається за допомогою до юриста, а при подальших своїх діях виходить з того, що йому автоматично належать усі права на створений об’єкт. Оскільки ідеальний варіант, коли одній особі належать усі права на об’єкт і вона самостійно може ними розпоряджатися, то доречно було б змінити норму ч. 2 ст. 430 ЦК України щодо спільних прав замовника та виконавця на створений об’єкт інтелектуальної власності. Наприклад, як загальне правило. Можна закріпити, що замовнику належать усі майнові права інтелектуальної власності на створений об’єкт за що виконавець отримує винагороду. Відповідно і назва «договір про створення за замовленням об’єкта права інтелектуальної власності» буде більш доречною та вдалою.

Визначення договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності потребує редагування, оскільки при правозастосуванні вносить багато непорозумінь на практиці. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1113 ЦК України «за договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах». Формулювання «передає другій стороні частково або у повному складі ці права» породжує спірні висновки. Зокрема, існує тлумачення, що оскільки відповідно до ч.1 ст. 424 ЦК України право на використання об’єкта права інтелектуальної власності є однією зі складових майнових прав інтелектуальної власності, то за договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності

можна передати лише право на використання без інших правомочностей. Такий підхід зводить нанівець сам ліцензійний договір, оскільки саме для нього достатньо надання лише одного з повноважень – права на використання. У зв'язку з викладеним з ч. 1 ст. 1113 ЦК України доречно видалити слова «частково або у повному складі». Наявність такого уточнення, напевне, була обумовлена бажанням показати, що можна передати права, наприклад, на торговельну марку не щодо всіх зареєстрованих товарів чи послуг, а лише частини, однак така можливість існує незалежно від подібного уточнення і може бути застосована не до всіх об'єктів інтелектуальної власності.

Також потребують більш чіткого формулювання положення ст. 1114 ЦК України щодо державної реєстрації договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, зокрема, договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Що стосується договору комерційної концесії, то аналіз визначення договору (ст. 1115 ЦК України) та його предмету (ст. 1116 ЦК України) не дає реального уявлення про цей договір. Так, у визначенні договору мова йде про надання другій стороні (користувачеві) права користування комплексом прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Розшифрувати зміст зазначеного комплексу прав можна за допомогою ч. 1 ст. 1116 ЦК України, відповідно до якої предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Однак оскільки право на використання позначення (торговельної марки та/або комерційного найменування) є ключовим, то про це доречно прямо зазначити. Якщо не вносити змін, то чинна редакція зазначених статей не відображає суті договору комерційної концесії і може скластися хибне уявлення, що для договору комерційної концесії достатньо права на використання будь-якого об'єкта права інтелектуальної власності.

Видається, що усунення зазначених недоліків вдосконалив законодавство щодо договорів у сфері інтелектуальної власності та буде сприяти безпроблемному його правозастосуванню.

Матійко Микола Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АСПЕКТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Необхідність розкриття соціальної цінності цивільного права, подальшого посилення захисту прав людини, підвищення ролі цивільного права у сучасному суспільстві зумовлюють звернення при концептуальному визначенні шляхів оновлення цивільного законодавства до функціонального аспекту останнього. Особливо цікавими в цьому аспекті вдаються дослідження окремих функцій цивільного права. Отже, враховуючи специфіку цивільно-правового регулювання, цілком виправданим завжди було звернення уваги на регулятивну функцію цивільного права в системі функцій цивільного права. З огляду на зазначене ч.1 ст. 1 Цивільного кодексу України передбачено, що цивільним законодавством *регулюються* особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Функція цивільного права може бути визначена як напрямок впливу цивільного права на суспільні відносини та соціальне призначення цивільного права.

Нерозривний зв'язок функцій права із власне правом обумовлює існування основних власно-юридичних функцій: регулятивної та охоронної, які повною мірою проявляють себе і на цивілістичному рівні.

Це найбільш загальний поділ функцій цивільного права. Подальша їхня класифікація ґрунтується на виділенні інших (крім зазначених) способів впливу права на поведінку людей.

У системі функцій цивільного права важливе місце посідає регулятивна функція. Чи проявляється цивільне право у формі нормативних актів, чи договорів, чи встановлює правовий статус, правосуб'єктність громадян, чи інших суб'єктів цивільного права – у всіх цих формах проявляється його призначення – регулювати цивільно-правові відносини.

Характеристика регулятивної функції цивільного права припускає з'ясування найважливіших шляхів її здійснення, оскільки кожний із них відіграє значну роль у всьому регулятивному процесі, який охоплюється правовою системою.

Найбільш характерними шляхами (елементами) здійснення регулятивної функції цивільного права є: визначення за допомогою норм цивільного права праводієздатності (правосуб'єктності) суб'єктів; закріплення та зміна правового

статусу суб'єктів; визначення (передбачення) юридичних фактів; встановлення конкретного правового зв'язку між суб'єктами права; визначення оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин.

Регулятивна функція цивільного права полягає у врегулюванні цивільно-правових відносин, насамперед у їх нормальному, бажаному для їх учасників стані. Це здійснюється шляхом встановлення підстав виникнення права власності, обсягу повноважень власника, порядку використання майна суб'єктами підприємницької діяльності, порядку використання об'єктів інтелектуальної власності, меж здійснення права власності, порядку укладення та виконання правочинів, спадкування майна тощо. У цьому випадку здійснюється так зване позитивне регулювання цивільних відносин. Вплив на учасників цивільних відносин позитивного регулювання дає їм можливість самостійно вчиняти позитивні дії, утримуватися від негативних дій (бездіяльності), досягати максимально ефективного результату, а врешті сприяє ефективному економічному обігу, розподілу та використанню матеріальних благ, додержанню усіма членами суспільства особистих немайнових прав їх суб'єктів.

Регулятивна функція цивільного права не зводиться до нормативного впорядкування цивільного обігу. Конструкція цивільно-правових норм, особливо у сфері договірних зобов'язань, створює їх учасникам передумови для локального самоврегулювання відносин, що виникають між ними. Таким чином, як нормативне регулювання, так і локальне саморегулювання відображають регулятивну функцію цивільного права переважно в межах правомірної діяльності суб'єктів цивільно-правових відносин.

Із урахуванням зазначеного, регулятивну функцію цивільного права можна визначити як обумовлений його соціальним призначенням напрямок правового впливу, що виражається у встановленні позитивних правил поведінки, закріпленні суб'єктивних прав і покладанні юридичних обов'язків на суб'єктів цивільного права.

Загалом при характеристиці функцій цивільного права доцільно розрізняти ті з них, які є спільними для права взагалі (загальноправові на рівні цивільного права, серед яких – регулятивна функція, захисна функція, інформаційно-орієнтаційна функція, виховна функція), і ті, що є специфічними саме для цієї галузі (специфічні цивілістичні функції, серед яких – уповноважувальна функція та компенсаційна функція).

Зазначеними функціями цивільного права можуть бути опосередковані напрямки впливу та соціальне значення приватного права, а отже – його функції. Поряд із цим можливо зробити припущення, що приватне право як

наднаціональне утворення без умови опосередкування правом цивільним та міжнародним приватним правом також виконує певні функції, що також безумовно має бути враховано при концептуальному визначенні шляхів оновлення цивільного законодавства, оскільки цивільне право є «найбільш повним втіленням ідей і положень приватного права на національному рівні»[1, 9]. Не претендуючи на вичерпність та незмінність переліку, та не оспороюючи наявні в юридичній літературі думки щодо характеристики та переліку функцій приватного права (так, наприклад, серед функцій приватного права авторами виділяються функція саморегулювання, функція реалізації свободи визначати параметри власної поведінки, функція реалізації свободи будувати відносини з іншими суб'єктами права) [2, 50-52], можна виділити цивілізаційну функцію приватного права, основоутворюючу функцію приватного права, інтеграційну функцію приватного права, ціннісну функцію приватного права, системоутворюючу функцію приватного права.

Отже, враховуючи зазначене, а також пропозиції, висловлені у Концепції (Концепція оновлення Цивільного кодексу України Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.) щодо того, що» здійснення рекодифікації впливає із логіки подальшої трансформації суспільства, зокрема формування реальної й ефективної ринкової економіки як невід'ємної складової громадянського суспільства», та беручи до уваги погляд, відповідно до якого «доцільно іменувати функції права подвійним визначенням, як наприклад: функція організаційна та інтегративна (організаційно-інтегративна), інформаційна та комунікативна (інформаційно-комунікативна), соціальна та економічна (соціально-економічна), культурна та виховна (культурно-виховна), аксіологічна та регулятивна (регулятивно-аксіологічна)» при тому, що «один компонент функції відбиває її стабільність, інший – динаміку, змінність відповідно до суспільно-правового розвитку» [3, с. 58] можливо констатувати збільшення організаційної складової функціонального аспекту цивільного права з огляду на концептуальне визначення шляхів оновлення цивільного законодавства, що знаходить прояв в організації цивільних відносин, координації соціальних взаємозв'язків, влаштуванні основи правового регулювання, що має бути побудована на чіткій рівновазі, правильному балансі інтересів держави і суспільства завдяки пануванню в сфері приватного права схожих інтересів окремих суб'єктів, приватного виробництва, торгівлі, а отже – в основі своїй «однотипних форм регуляції поведінки»[4, с. 45], уніфікації правових засобів регулювання, усуненні протиріч між нормативами, підтримці внутрішньої єдності між елементами правової системи завдяки позначенню загальних цілей, наближенні правосвідомості та правової культури до інших

елементів правової системи. Зазначений прояв організаційної функції цивільного права або організаційного компоненту регулятивно-організаційної функції цивільного права може бути врахований в процесі оновлення цивільного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право України: підручник: у 3 кн. Кн.1. За ред. Є.О. Харитонova, А.І. Дрішлюка. Одеса: Юридична література, 2005. 528 с.
2. Див., напр., С.Т. Максименко К вопросу о функциях частного права. Вестник Саратовской государственной юридической академии №5(94) 2013 с. 16-19, Частное право. Учебник. Кашанина Т.В. М.: Эксмо, 2009. 494 с.
3. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 58-62.
4. Алексеев С.С. Частное право. М.: «Статут», 1999., 158 с.

Некіт Катерина Георгіївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПЕРЕГЛЯД ПАРАДИГМИ

Сьогодні традиційний підхід до визначення змісту права власності через «тріаду» правоможностей власника стає дедалі більш дискусійним. Концепція так званої «тріади» правоможностей власника є усталеною в українській цивілістичній доктрині, як і у багатьох інших країнах континентального права. Прийнято вважати, що ця концепція сягає своїм корінням римського права, де повноваження власника розкривалися у поняттях *usus*, *fructus*, та *abusus* [1]. Як зазначає К.І. Скловський, тривалий час усталеним був погляд, що римському праву були відомі визначення власності як «*uti, frui, habere, possidere*» або «*jus utendi et abutendi*», тобто складені за принципом вичерпного переліку. Однак зараз цей погляд поставлений під сумнів [2, с. 46].

Дослідники зазначають, що тріада «володіння, користування та розпорядження» або її окремі елементи, поєднані з характеристиками виключності та абсолютності, у застосуванні до римської власності навряд чи можуть відповідати задачам розкриття її реального змісту. Тріада виступає скоріше наслідком трансформації римських понять у зручну для сучасної науки форму сприйняття, ніж первинною основою права власності Стародавнього Риму [3, с. 93].

У європейській доктрині ставлення до визначення змісту права власності через тріаду правоможностей власника також є неоднозначним. Французькі

дослідники зазначають, що комплексний характер права власності визначається через поєднання в руках одного суб'єкта повноважень *usus*, *fructus*, та *abusus* [4, с. 272]. Цей підхід отримав закріплення і на законодавчому рівні. Відповідно до ст. 544 ЦК Франції право власності визначається через повноваження користування та розпорядження найбільш абсолютним чином (володіння при цьому охоплюється повноваженням користування). Однак у німецькій доктрині зазначається, що перерахування усіх повноважень власника є неможливим. І немає необхідності у такому перерахуванні, оскільки власність не є сумою повноважень [5, с. 578]. Підхід до визначення права власності у Німеччині також відрізняється. У пар. 903 ЦК Німеччини право власності визначається через повноваження власника розпоряджатися своєю річчю та усувати усіх третіх осіб. З таким підходом погоджуються й румунські дослідники, які зазначають, що власність є чимось набагато більшим, ніж сума володіння, користування та розпорядження [6, с. 11].

Аналогічні висловлювання знаходимо й у роботах О.В. Венедіктова, який зазначав, що сумою трьох правоможностей не вичерпується зміст права власності. Крім того, на думку вченого, тріада не виражає й сутності права власності, оскільки вона не зобов'язує розкривати специфічні класові особливості конкретно-історичних типів і форм права власності. Він вказував, що лише з правоможностей володіння, користування та розпорядження майном неможливо простежити різницю між формами власності, відмежувати їх можна лише за способом привласнення [7, с. 13-15].

Ці погляди поділяють і українські дослідники. Так, Я.М. Шевченко зазначала, що «розкриття змісту права власності не завершується визначенням належних власникові правоможностей». На думку Я.М. Шевченко, суть права власності «виявляється у стані привласнення, відношенні особи до речі як до своєї. Тільки тоді правоможності володіння, користування і розпорядження набувають суспільно-значимого вираження, виявляють, яке становище займає власник серед інших осіб щодо речі. Ці правоможності впливають з того, що річ належить певній особі, що річ її. Зазначені правоможності можуть належати не лише власникові, але й іншій особі (наприклад, володільцю), однак передати ці правоможності, не втрачаючи при цьому прив'язку до власності, може тільки власник» [8, с. 18].

Отже, дійсно, основою змісту права власності виступають правоможності володіння, користування та розпорядження. Перелік цих правоможностей може доповнюватись іншими, як-от правоможність управління [9, с. 31], правоможність прирощення (*accessio*) [10, с. 234], правоможність зміни сутності речі [11, с. 741] тощо. Але дедалі більш очевидним стає, що право

власності не може бути зведеним до «тріади» правоможностей, воно є набагато більш багатограним.

З урахуванням наведених міркувань вельми доцільною представляється пропозиція розробників Концепції оновлення Цивільного кодексу України щодо змісту права власності. Пропонується звести зміст права власності до наступного формулювання: «Власнику дозволено робити з річчю все, що не заборонено. У визначених законом випадках власник може вчиняти лише дії, які дозволені законом». У цілому позитивно оцінюючи підхід до визначення змісту права власності не через традиційну «тріаду правоможностей» власника, вважаємо за доцільне визначити деякі недоліки запропонованого формулювання. Перш за все, звертає на себе увагу, що йдеться про річ, а не майно. Очевидно, не варто звужувати право власності до повноважень щодо речей як предметів матеріального світу, адже вітчизняна концепція права власності припускає поширення його правового режиму і на майнові права, що більше відповідає світовим тенденціям та реаліям інформаційного суспільства. Друга частина цього формулювання може бути доцільною з точки зору окреслення меж здійснення певних видів права власності, як-от права довірчої власності, яке здійснюється суто в межах, визначених законом (та вказівками установника). Однак такого роду деталізації видається зайвою, оскільки певною мірою дублює ідею, визначену у першому реченні. Крім того, у запропонованому положенні не враховано можливість обмеження права власності правами третіх осіб. Тому доцільніше запропонувати таке визначення змісту права власності: «Власник є вільним вчиняти щодо належного йому майна все, що не заборонено законом та не суперечать правам третіх осіб».

Аналіз чинних положень цивільного законодавства щодо здійснення права власності, зокрема ст. 319 ЦК України, також приводить до висновку про необхідність перегляду сучасного законодавчого підходу. Так, у ч. 1 ст. 319 ЦК України зазначається, що «власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд». Однак визначати здійснення права власності через тріаду правоможностей видається недоцільним з тих самих причин, що й визначення його змісту – право власності не зводиться до сукупності цих трьох правоможностей. Вказівка у ч. 2 ст. 319 ЦК України на те, що власник «зобов'язаний дотримуватись моральних засад суспільства» повторює правило, закріплене у ч. 4 ст. 13 ЦК України щодо меж здійснення усіх суб'єктивних прав та видається зайвою, оскільки жодним чином не визначає специфіку здійснення права власності. Більше того, важливість права власності не припускає можливості для суду обмежити його, посилаючись лише на абстрактне поняття «моральних засад суспільства», оскільки обмеження права

власності допускається лише у випадках, чітко визначених законом. Отже, ця норма не може бути застосованою окремо, а тому втрачає будь-який сенс. Вказівка на те, що власність зобов'язує дублює конституційний припис (ст. 13 Конституції) та також не потребує повтору ще й у ч. 4 ст. 319 ЦК України.

У цілому, як слушно зазначає О.С. Яворська, ст. 319 ЦК України потребує істотного оновлення, оскільки саме у ній йдеться про найважливіший аспект у здійсненні права власності – його межі. Дослідниця також слушно вказує на недоцільність ч. 8 ст. 319 ЦК України, у якій йдеться про визначення законом особливостей здійснення права власності на культурні цінності. Адже не лише культурні цінності мають особливий режим правового регулювання, але й земельні ділянки, будівлі, житло, зброя, тварини, об'єкти, які можуть під час їх експлуатації завдати шкоди життю чи здоров'ю людини або навколишньому середовищу тощо [12, с. 201].

З урахуванням наведених міркувань та враховуючи висловлені раніше пропозиції щодо визначення змісту права власності, видається за можливе взагалі об'єднати положення про зміст та здійснення права власності у межах однієї статті. З цією метою доцільно ст. 319 ЦК України виключити, а ст. 318 ЦК України під назвою «Зміст та здійснення права власності» викласти у такій редакції:

«Стаття 318. Зміст та здійснення права власності.

1. Власник є вільним вчиняти щодо належного йому майна все, що не заборонено законом та не суперечить правам третіх осіб.

2. Всім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

3. Забороняється втручання у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дождев Д.В. Римское частное право. Москва: Издательская группа ИНФРА-М-Норма, 1996. 704 с.
2. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве: Учеб.-практ. пособие. Москва: Дело, 2000. 512 с.
3. Рябов А.А. Проблемы общего понятия права собственности: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва: Московская государственная юридическая академия, 1998. 191 с.
4. Lafond P.C. *Precis de droit des biens*. Montreal: Les Editions Themis, 1999. 1016 p.
5. Quack F., Rebmann K., Säcker F.J. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Sachenrecht*. Munchen: C.H. Beck, 1997. 937 s.
6. Ungureanu O. Munteanu C. *Reflectii privind continutul si definitia dreptului de proprietate private*. ACTA Universitatis Lucian Blaga. 2008. № 2. P. 8-29.

7. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. М.-Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1948. 840 с.
8. Право власності в Україні / За ред. Я.М. Шевченко. К.: Бліц-Інформ, 1996. 194 с.
9. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Некіт К.Г. Право власності: навчальний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 256 с.
10. Норман С. Понятие модальности права собственности. Правоведение. 2009. № 3(284). С. 230-255.
11. Merrill T.W. Property and the right to exclude. Nebraska Law Review. 1998. № 77 (4). P. 730-755.
12. Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: колективна монографія / За ред. Довгерта А.С., Харитонova Є.О. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 674 с.

Токарева Віра Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ НЕВІДОМИХ АВТОРІВ (СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ)

В сучасних умовах розвитку України, особливої ролі відіграє європейський вектор розвитку та приведення законодавства до європейських стандартів, із урахуванням національних традицій [1]. На даному етапі розвитку суспільства, одним із напрямків забезпечення відкритого доступу до знань є проведення масштабного оцифрування фондів культурних установ із дотриманням законодавства про авторське право, для чого потребує визначення статусу сирітських творів.

На відміну від держав ЄС та США, де оцифрування фондів культурних установ провадиться багато років, тому й приймаються заходи із законодавчого врегулювання пов'язаних з цим проблем, стан оцифрування фондів культурних установ в Україні є низьким.

Істотною перепорою на шляху вільного та відкритого доступу до скарбниць бібліотек та музеїв стоять сирітські твори. Твори автори яких неможливо ідентифікувати, на яких ймовірно поширюється авторсько-правова охорона, дія виключних прав та необхідність отримання дозволу на будь-які способи використання такого твору – відтворення, оцифрування, переклад, переробка та ін.

Через відсутність даних про власників майнових прав, значна частина творів, які могли б стати доступними для широкого кола користувачів, маючи художню, культурну та історичну цінність, прибувають в не визначеному

правовому статусі, що призводить не до можливості їх використання та обмеження сфери суспільного надбання. Такий твір не може бути правомірно випущений в обіг та не може стати частиною електронної бібліотеки, музею або архіву [2]. Тож, проблема використання сирітських творів полягає в тому, що їх використання на законних підставах неможливо.

У державах ЄС з метою уніфікації правового регулювання сирітських творів у національному законодавстві, прийнято Директиву 2012/28 / ЄЕС щодо деяких випадків можливого використання сирітських творів, яка набрала чинності 28 жовтня 2012 р.[3].

У 2013 році Великобританія була внесена зміни до Закону про авторське право, зразки та патенти 1988 року, що дозволило індивідуальне використання сирітських творів за умови отримання невиключної ліцензії на використання, якщо потенційний користувач провів належний пошук та не знайшов правоволодільця. Схема ліцензування поширюється на всі види творів, захищені авторським правом які потенційно можуть використовуватися будь-яким ліцензіатом в межах Великобританії та на відміну від Директиви яка передбачає лише некомерційне використання, поширюється на комерційні випадки використання творів [4].

Розгляд досвіду легалізації сирітських творів дає підстави визначити такі схожі тенденції притаманні більшості держав: звернення заявника до уповноваженого державного органу; перевірка виконання вимог законодавства щодо пошуку правоволодільців твору; сплата заявником встановленого внеску; надання заявнику права на правомірне використання сирітського твору.

Для вирішення означеної проблеми пропонується доповнити ст. 444 ЦК України пунктом про те, що твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаний будь-якою особою для оцифрування, доведення до загального відома публіки шляхом надання електронного доступу, індексації, каталогізації, збереження або відновлення копії, за умови проведення сумлінного пошуку суб'єктів авторського права, які не призвели до ідентифікації відповідних суб'єктів або їх не вдалося знайти.

Доповнити ЦК України ст. 444-1 «Використання творів, суб'єкти авторського права яких не встановлені (сирітські твори)» такого змісту:

«1. Допускається використання творів, суб'єкти авторського права яких не встановлені (сирітські твори) способами відтворення з метою оцифрування, доведення до загального відома публіки шляхом надання електронного доступу, індексації, каталогізації, збереження або відновлення копії, за умови проведення сумлінного пошуку автора та інших суб'єктів авторського права, які не призвели до ідентифікації відповідних суб'єктів авторського права або їх

не вдалося знайти.

Проведення сумлінного пошуку має підтверджуватися відповідними доказами.

2. Твір, який набув статусу сирітського, втрачає цей статус, а його використання способами, зазначеними в частині першій цієї статті, не допускається, у встановленому порядку на підставі заяви, яка містить вмотивоване твердження про наявність у заявника майнових авторських прав на твір, з посиланням на підстави виникнення таких прав та строк їх чинності, а також контактні дані, які дають можливість зв'язатися з суб'єктом авторського права для отримання дозволу на використання твору. Твір, що втратив статус сирітського твору, охороняється відповідно до законодавства».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є.О. Кодифікації та рекодифікації у добу формування східно-європейської традиції приватного права. Шерешевські читання «Рекодифікація договірного права в умовах інтеграційного розвитку України»: матер. всеукр. науково-практичн. конфер.(Одеса, 6 грудня 2019 року) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2019. С. 5-8.

2. Токарева В.О. Окремі аспекти сирітських творів в умовах інтеграційних процесів // Jurnal ul juridic. 2019. № 3. С. 97-101.

3. Директива Європейського парламенту и Совета ЕС No 2012/28/ЕС от 25.10.2012 г. об отдельных случаях легального использования произведений с неизвестной принадлежностью (сиротских произведений), WIPO. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=13043>

4. U.S. Copyright Office. Orphan Works and Mass Digitization. A report of the register of copyrights. June 2015 p. 28. URL: www.copyright.gov

Ващак Владислав Анатолійович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНЦЕПЦІЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В РАМКАХ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток технологій, поява нових суспільних відносин, потребують своєчасного законодавчого регулювання. В межах розробки концепції оновлення Цивільного кодексу України необхідно враховувати не тільки прогалини, які існують в діючому законодавстві на час внесення змін до закону, але і ті, які можуть виникнути в майбутньому. Таким прикладом роботи на «перспективу» є введення до оновленого Цивільного кодексу поняття віртуальних активів для легалізації віртуальної власності.

Дослідженням віртуальної власності, як частини правового простору, займалися такі зарубіжні вчені як В.В. Архіпов, Р. Бартл, Ч. Блейзер, Гр. Ластовка, А.В. Лисаченко, Дж. Нельсон, Дж. Фейрфілд, Д. Хантер та інші. Деякі питання, пов'язана із дослідженням віртуальної власності у своїх наукових роботах висвітлюють українські вчені Є. О Харитонов, О. І. Харитонova Р. А. Майданик, Л. Р. Майданик, К. Г. Некіт.

Як зазначає Є. О. Харитонов «Право віртуальної власності у віртуальному світі це право власності на ігрові предмети, створені або придбані гравцем за віртуальну валюту або реальні гроші, віртуальну нерухомість, і все те, що перебуває у віртуальному світі, і може бути об'єктом правочинів» [1, с. 85]. В даний час ігрові предмети можуть дорого коштувати на спеціалізованих ринках ігрових спільнот. Наприклад, «Alpine Stalker's Set», набір шків у Dota 2, може коштувати до 1200 доларів. У програмі Counter-Strike: Global Offensive (CS: GO) пістолет під назвою «Stat Trak M4A4 Howl» може коштувати до 26 000 доларів, що робить його найдорожчим предметом CS: GO [4]. Це показує нагальну необхідність врегулювання сфери використання віртуальних активів. Законодавство практично всіх країн не встигає за стрімким розвитком віртуального простору і питання «віртуальної власності», є однією з «сірих зон» законодавства в світі. Таке зволікання породжує ряд проблем, наприклад, появу та поширення «сірих» ринків продажу віртуальних предметів, ріст кількості крадіжок віртуальних речей [5, с. 41].

Яскравим прикладом законодавчого закріплення віртуальної власності є новий Цивільний кодекс КНР. Цей законодавчий акт включає положення щодо захисту віртуальної власності, персональних даних та інформації в Інтернеті. Стаття 127 Цивільного кодексу КНР має відсильний характер, вказуючи на те, що «у тому випадку, коли, існують закони, що передбачають захист даних та віртуальних активів, то таких положень слід дотримуватися» [6].

Віртуальна власність також визнана в Цивільному кодексі Японії, Кореї, Тайвані, частково в США. Згідно із законодавством США, даний вид власності має комерційну цінність. Тут також існує ринок віртуальних предметів, товарів і послуг, відомий як «торгівля за реальні гроші» («RMT») [7, с. 98].

В Україні перші кроки до законодавчого закріплення віртуальної власності зроблено в 2020 році. Так, поняття «віртуальні активи» передбачається законопроектом 3637 від 11.06.2020 «Про віртуальні активи», в якому визначається правовий статус віртуальних активів, легалізується робота криптокомпаній в Україні та ряд інших новацій. Законопроект пропонує також зміни до ЦК України, однак, тільки до статті 190 ЦК, додаючи до переліку, що відноситься до майна, віртуальні активи. Вважаємо, що доцільно доповнити

розуміння «речі» як об'єкта не тільки матеріального, а і віртуального світу, що дозволяє віднести віртуальні активи до майна як віртуальної речі, сукупності таких речей, а також прав та обов'язків які з них виникають. Доповнення віртуальних активів до ст. 177 ЦК виділяє їх наряду із грошима та цінними паперами як особливий вид речей, майна.

Підсумовуючи написане вище, можна зазначити, що є нагальна необхідність визнання віртуальних активів як об'єкта цивільних правовідносин на законодавчому рівні. Така тенденція актуалізації закону до сучасних потреб суспільства є надзвичайно важливою в рамках оновлення ЦК України, оскільки нові технології мають значний вплив в сучасному світі. Україна повинна розвивати свій ІТ-потенціал, створювати комфортні умови для інвесторів та ІТ-спеціалістів, в першу чергу, шляхом модернізації правової сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1145>
2. Проект Закону про віртуальні активи. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110
3. Харитонов Є.О. Вітчизняна концепція права власності перед викликами інформаційного суспільства URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/254/194>
4. China's Civil Code Allows In-Game Virtual Items to be Inherited. URL: <https://pandaily.com/chinas-civil-code-allows-in-game-virtual-items-to-be-inherited/>
5. Некіт К. Г. Віртуальна власність: поняття та сутність URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_1/8.pdf
6. Civil Code of the People's Republic of China. URL: http://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/202012/31/content_WS5fedad98c6d0f72576943005.html
7. Ковалева І.Н., Пташинская А.С. Правовое регулирование виртуальной собственности URL: http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/80197/1/Kovaleva_I.N._98_99.pdf

Граніна Іванна Віталіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКОННІСТЬ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ МОРАЛЬНИМ ЗАСАДАМ СУСПІЛЬСТВА УМОВ, ВИЗНАЧЕНИХ У ЗАПОВІТІ

Основним призначенням заповіту є визначення спадкоємців на майно. Заповідач може обирати спадкоємців самотійно, незалежно від того, чи

входять вони до кола спадкоємців за законом, і тих, які не входять до цього кола, інших учасників цивільних відносин.

Якщо заповідач виявив бажання залишити конкретне майно конкретним особам, то він повинен чітко зазначити, яке саме майно кому конкретно він заповідає. За бажанням заповідача в тексті заповіту можна зазначати родинні відносини зі спадкоємцем. Також заповідач може (без зазначення причини) позбавити права спадкування одного, кількох або всіх спадкоємців за законом. Зокрема, він вправі вказати в тексті заповіту, що він ні за яких умов не бажає, щоб його майно перейшло у власність до конкретної особи, яка може бути його спадкоємцем за законом. Разом з тим, якщо небажаний спадкоємець входить до складу спадкоємців на обов'язкову частку в майні, то воля спадкодавця буде переможена положенням закону.

За бажання заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо). Така умова, визначена у заповіті, має існувати на час відкриття спадщини.

Заповіт не може містити розпоряджень, які суперечать чинному законодавству. Наприклад, не можна посвідчувати заповіт, за яким майно передається в користування спадкоємцеві, оскільки майно заповідають лише у власність.

Не можуть бути висунуті умови щодо подальшого розпорядження успадкованим майном: продаж майна та передача виручених сум іншим особам, заборона відчуження успадкованого майна загалом або протягом певного терміну, укладення або розірвання шлюбу, тощо. Це обмежує майнові та особисті права спадкоємця на успадковане майно.

Однак, у ст. 1242 ЦК України надано право складення заповідачем заповіту з умовою: наявність інших осіб, проживання в певному місці, народження дітей, здобуття освіти, тощо, з якими, на нашу думку, неможливо однозначно погодитися. Наприклад, деякі умови з перелічених є протизаконними: заборона дружині повторно виходити заміж та народжувати дітей. Зрозуміло, що в цьому випадку суд може визнати певну вимогу заповідача незаконною, але правові наслідки такого рішення можуть суперечити волі заповідача. Разом з тим, вказаний конфлікт вирішується законодавцем на користь спадкоємців.

В зазначеному випадку нотаріус повинен попередити особу про наступні негативні наслідки такої умови, на підставі його неупередженості пояснити заповідачу «самодурство» зазначених ним умов щодо деяких обмежень

громадянських прав спадкоємців. Тобто, умови можуть бути різні, але вони не повинні бути спрямовані «проти прав» спадкоємців, а, навпаки, — вони мають спрямовуватися для їх же користі або на користь громадськості, або держави. Наприклад, з народженням дитини після смерті заповідача може бути (якщо інший з подружжя, на думку заповідача, марнотрат) доцільним в деяких випадках пов'язати окрему частину спадщини, яка має бути отримана лише цією дитиною після досягнення нею повноліття, а інший із подружжя може уповноважуватися за заповітом до досягнення дитиною повноліття отримувати тільки проценти з вкладу в банк і використовувати їх на утримання дитини, але не знімати всієї суми.

Отже, умова визначена в заповіті, не повинна суперечити закону або моральним засадам суспільства. Вимога «моральності» означає його відповідність сприйнятим суспільством ідеалам добра і зла, справедливості тощо.

Розглядаючи питання про певні вимоги заповідача, що стосуються умов прийняття спадщини, доцільно також передбачити випадки, коли спадщина не буде прийнята спадкоємцями за заповітом, які не будуть погоджуватися виконати його умови. В цьому випадку необхідно передбачити правовий механізм залучення до спадкування одного чи декількох спадкоємців за законом (в залежності від умов заповіту).

В літературі було наведено цікавий приклад, тлумачення умов заповіту з практики „Ін'юрколегії" і стосувався юридичної практики Англії. Так, громадянка Англії склала заповіт, за яким заповіла майно своїх сестрі — громадянці Радянського Союзу, яка мешкала в Москві, за умови, що спадкоємиця приїде до Лондону не пізніше, ніж через десять років після її смерті. При цьому, англійські правники стверджували про необхідність приїзду спадкоємиці на постійне місце проживання до Англії, а радянські - лише про тимчасовий приїзд спадкоємиці. Цей випадок цікавий двома аспектами. Перший полягає у тому, що практика розгляду умов заповіту та їх тлумачення, яка вже застосовується в англійському правосудді, визначила, що в заповіті мався на увазі лише приїзд до Англії з метою особистого прийняття спадщини. Другий аспект стосується особливої зацікавленості заповідача і полягає в тому, що умова заповіту визначена в часі — десять років. В діючому цивільному законодавстві України цей аспект взагалі не відтворено, а тому при запровадженні новітніх положень щодо умов заповіту він має особливе значення. Тобто, до якого терміну можна вимагати від спадкоємців виконання умов заповіту, оскільки це питання залежить від реальності контролю за

виконанням спадкоємцями умов заповіту, можливістю остаточного закріплення прав власності на спадкове майно.

Зазначене дає можливість зробити висновок про те, що заповіт з умовою дає можливість спадкодавцю в повній мірі виявити свою волю щодо розпорядження власним майном. Разом з тим, зазначені в заповіті умови повинні бути законними та такими, що відповідають моральним засадам суспільства. Враховуючи те, що моральність є підґрунтям регулювання цивільних відносин, а отже, є важливим її врахування. А сучасні темпи розвитку суспільства спонукають до більш глибокого вивчення даних питань та аналізу застосування цих норм на практиці.

*Маковецький Андрій Миколайович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Термін комунальна власність походить від поняття «комуна», в перекладі з французької мови «*commune*» означає «община», а з латинської – *communis* – «спільний». В ряді зарубіжних країн комунальна власність має назву муніципальної форми власності. Така форма власності розглядається як один із різновидів публічної, або громадської власності.

Головними джерелами формування комунальної власності було визнано перерозподіл державної власності та передачу об'єктів державної власності до власності адміністративно-територіальних одиниць, а також нормативно-правове оформлення права володіння майном, що раніше належало відповідній раді народних депутатів, створювалося чи купувалося за рахунок належних їй коштів. Джерелом поповнення комунальної власності, за пропозиціями рад, були визначені продаж або безоплатна передача у власність місцевих органів влади підприємств, організацій, установ чи їхніх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать іншим суб'єктам власності й мають важливе значення для соціально-економічного розвитку відповідної території.

Прийнятим у лютому 1991 р. Законом Української РСР «Про власність» (втратив чинність 20.06.2007 р.) [1] визнавався правовий режим майна комунальної власності. Згідно зі ст. 31 цього Закону комунальну власність як власність адміністративно-територіальних одиниць, поряд із загальнодержавною (республіканською) власністю, віднесено до державної власності.

Суб'єктами права державної комунальної власності було визначено адміністративно-територіальні одиниці, в особі обласних, районних, міських, селищних, сільських Рад народних депутатів. Закон не визначив вичерпного переліку об'єктів права державної комунальної власності, а тільки зазначав, що таким може бути, крім переліченого у законі, й інше майно, необхідне для забезпечення економічного та соціального розвитку відповідної території. На виконання закону Кабінетом Міністрів України ухвалив відповідну постанову, яка б регулювала розмежування понять державного майна та комунального [2].

Об'єктами права комунальної власності визначалося майно, що забезпечує діяльність відповідних рад і утворюваних ними органів, кошти місцевих бюджетів, державний житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства, майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування, майно підприємств, місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації, враховуючи націоналізоване майно, передане відповідним підприємствам, установам, організаціям, а також інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території.

Відповідно до Конституції України комунальна власність є власністю відповідної територіальної громади (ст.ст 142-143) [3]. Саме майно, яке перебувало на той час у загальнодержавній власності, передавалось у державну комунальну власність. Однак, воно передавалось областям, а вже області (в особі виконавчих комітетів обласних Рад народних депутатів), відповідно до п.3 даної постанови, розмежовували майно між власністю областей, міст Києва та Севастополя, міст обласного підпорядкування, районів міст Києва та Севастополя за участю виконкомів нижчестоящих Рад народних депутатів. Тобто, безпосередньо області визначали, яке майно відноситься до їхньої власності, а яке передавалось ними на нижчий рівень адміністративно-територіального поділу.

Основним джерелом формування і набуття права комунальної власності була і продовжує залишатися передача у власність територіальної громади господарських та інших об'єктів, які розташовані на території територіальної громади, але належать державі.

Законодавчим актом, який регламентує таку передачу, є Закон України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» [4].

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальної громади згідно з чинним законодавством наділяються всіма правами власника – володіти, користуватися та розпоряджатися об'єктами права комунальної власності. Правоволодіння – це юридично забезпечена

можливість мати у себе дане майно, утримувати його у власному господарстві (мати на балансі і т. ін.). Право користування визначається як юридично забезпечена можливість власника до експлуатації, господарського або іншого використання майна шляхом здобування з нього корисних властивостей, а право розпорядження – як юридично забезпечена можливість власника визначити частку належного йому майна шляхом зміни його призначення чи належності в формі відчуження, передавання тощо. Здійснюючи право власності, органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальної громади на власний розсуд мають право вчиняти щодо належного їй комунального майна будь-які дії, що не суперечать закону, використовувати його для здійснення господарської та іншої не забороненої законом діяльності, зокрема, передавати об'єкти права комунальної власності безоплатно або за плату у володіння і користування іншим юридичним чи фізичним особам, здавати їх в оренду, віддавати у заставу, визначати в угодах і договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються або передаються в користування і оренду [5].

Отже, Конституція України закріпила статус комунальної власності як складного конституційно-правового інституту, реалізація якого залежить від багатьох суб'єктів конституційного права: громадян, територіальних громад, органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, тощо. Однак, по суті, Конституція заклала такі основи реалізації комунальної власності, які дають змогу з допомогою конституційно-правових важелів гарантувати її належне та конституційне використання.

Проблема управління комунальною власністю полягає в тому, щоб зрозуміти сутність суб'єктно-об'єктних відносин.

Суб'єктно-об'єктні відносини слід розглядати в площині поділу права власності на володіння, користування й розпорядження. Володіння виступає як вихідна форма власності, а розпорядження й користування виступають як функції реалізації цілей власника.

Відносини власності щодо володіння, користування та розпорядження можуть з'єднуватися в руках одного суб'єкта або бути розподілені між різними суб'єктами [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно – територіальних одиниць (комунальною власністю). Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.1991 року №311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311-91-%D0%BF#Text>

2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

3. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності. Закон України від 03.03.1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №34. Ст. 228.

4. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

5. Юрій С. Еволюція власності в умовах становлення ринкових структур. *Вісник економічної науки України*. 2008. № 2 (14). С. 3-6.

Приленський Ігор Генріхович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ ПОВІТРЯНИМ ТРАНСПОРТОМ

Сталий розвиток транспортного комплексу України, забезпечується державною політикою, що зумовлює своєчасне, повне та якісне задоволення потреб населення і суспільного виробництва у повітряних перевезеннях, створює сприятливі умови для розвитку діяльності підприємств транспорту усіх форм власності. Мета такого всебічного розвитку транспортного комплексу України є входження до європейської і світової транспортної системи. [1, с. 42]

Проте, незважаючи на сучасний науково-технічний розвиток, авіація залишається одним із найбільш уразливих об'єктів і саме тому проблема безпеки повітряних перевезень набуває особливого соціального та економічного значення.

Авіаційний транспорт є невід'ємною складовою єдиної транспортної системи України, до складу якого «входять підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти» [2].

Щодо законодавчого регулювання договорів перевезення, то воно має певну специфіку, яка не є властивою іншим цивільно-правовим інститутам. Окрім Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) (гл.64) [3] маємо в наявності окремі, індивідуальні кодифіковані акти, завдяки яким і врахована специфіка щодо перевезень окремими видами транспорту. Зокрема до них можна віднести повітряні перевезення, які регулюються Повітряним кодексом України (далі – ПК України) [3].

Щодо діяльності користувачів повітряного простору в Україні, то вона регулюється Правилами повітряних перевезень пасажирів і багажу [4].

Підставою для здійснення повітряних перевезень є цивільно-правовий договір, положення про який відображено у нормах глави 64 ЦК України. Отже, за договором перевезення пасажирів та багажу одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення (ч. 1 ст. 910 ЦК України) [5].

Слід відзначити, що договірні зобов'язання, які виходять з договору перевезення повітряним транспортом, належать до групи договорів про надання послуг. З цього робимо висновок про те, що на нього поширюються положення гл. 63 ЦК, а отже, положення цієї глави, можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить самій суті зобов'язання в цілому [5].

Такий договір характеризується наступними ознаками: є двостороннім, оплатним, строковим; до істотних умов цього договору відносяться: ціна, термін придатності, час відправлення та прибуття пасажирів тощо.

Нормативну базу вітчизняного законодавства, свого часу поповнив Наказ Міністерства інфраструктури України про затвердження Правил повітряного перевезення пасажирів і багажу, яким визначалися загальні умови повітряного перевезення, суть і значення авіаційної накладної, відповідальність перевізника та інші загальні правила повітряних перевезень [6, с. 47].

Суб'єктами правовідносин в сфері повітряного перевезення, відповідно до законодавства України, є авіаційний перевізник і пасажир.

Авіаційний перевізник – це суб'єкт господарювання, що надає послуги з перевезення пасажирів, вантажу, пошти повітряним транспортом, виконує перевезення пасажирів та (або) вантажу за плату та (або) за наймом, має ліцензію на провадження діяльності з перевезення пасажирів та (або) вантажу повітряним транспортом, яка видається уповноваженим органом з питань цивільної авіації згідно із законодавством України, а також отримав від уповноваженого органу з питань цивільної авіації відповідний документ на право експлуатації певної повітряної лінії (п. 8 ст. 1. п. 1, 3 ст. 92 ПК України) [3].

Іноземний авіаперевізник може, за умови наявності відповідної ліцензії та сертифікату відповідного державного органу держави, в якій він отримав ліцензію для здійснення повітряних перевезень, здійснювати повітряні перевезення до або з України, у межах території України та повітряні перевезення, що передбачають посадку з комерційною метою на території України, виключно в обсягах і на умовах, визначених наданими йому

уповноваженим органом з питань цивільної авіації правами на експлуатацію певних повітряних ліній (ст. 95 ПК України) [3].

При будь-яких видах перевезень авіаційний перевізник завжди має право встановлювати свої правила повітряних перевезень, які спрямовані на підвищення ефективності та якості перевезень і не містять умов та норм обслуговування пасажирів і клієнтури нижчих за рівень вимог, встановлених відповідним органом державної виконавчої влади.

Щодо відповідальності авіаперевізника, то в ЦК України та ПК України містяться загальні норми і поняття про відповідальність, і хоча зазначене питання вдосталь чітко врегульоване положеннями ратифікованих Україною міжнародних конвенцій і договорів, вважаємо за необхідне приведення у відповідність норм національного цивільного законодавства до положень вищезазначених міжнародних нормативно-правових актів.

Окрім дотримання законних прав, що впливають з договору повітряного перевезення, пасажир водночас повинен дотримуватися чинних на відповідному транспорті правил та бережливо користуватися майном перевізника. З метою забезпечення безпеки польотів, охорони життя і здоров'я пасажирів та членів екіпажу під час повітряних перевезень здійснюється огляд пасажирів, їхньої ручної поклажі та багажу [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що правове регулювання повітряних перевезень в Україні здійснюється на підставі цивільно-правового договору повітряного перевезення пасажирів та багажу, на який поширюються не тільки норми загальних положень про зобов'язання ЦК України (глави 47-53) (і спеціальні норми глави 64 «Перевезення»), а також відповідні норми більш вагомих за юридичною силою Варшавської [7] і Монреальської [8] конвенцій. І наприкінці зазначимо, що умови договору повітряного перевезення пасажирів не повинні в жодному разі суперечити нормам вказаних конвенцій, залежно від того, яка з цих конвенцій матиме місце застосування та національним Правилам повітряних перевезення пасажирів та багажу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемюк Л. Г. Особливості договору перевезення пасажирів і багажу повітряним транспортом. *Право України*. 2012. № 2. С. 41-45.
2. Про транспорт: Закон України від 10.11. 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446
3. Повітряний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
4. Правила повітряних перевезень вантажу: наказ Міністерства інфраструктури України № 728 від 30.11.2012 року. *Офіційний вісник України* від 25.01.2013. № 4.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40-44. Ст. 356.

6. Шапенко Л.Р. Державні програми повітряного перевезення. *Юридична Україна*. 2016. № 2 (11). С. 45-47

7. Про приєднання України до Конвенції про уніфікацію деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень: Закон України від 17.12.2008 року. *Офіційний вісник України* 2009. № 33 / № 100. 2008. ст. 3295 .Ст. 1163.

8. Про приєднання України до Конвенції про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень: Закон України від 17.12.2008 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 15. Ст. 201

Тарасов Андрій Володимирович,
аспірант кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

З набранням чинності Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» 01.01.2002 року, інститут об'єднання співвласників багатоквартирного будинку набув сучасних рис, проте, у зв'язку з неузгодженістю певних норм вказаного закону, виникають ризики неефективного використання інституту ОСББ, а також використання його «не за призначенням».

Так, статтею 16 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» передбачене право об'єднання захищати права, представляти інтереси співвласників у судах, органах державної влади і органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності.

Буквальне тлумачення вказаного положення закону свідчить про те, що ОСББ наділяється широким, необмеженим колом прав щодо захисту інтересів співвласників в будь-яких правовідносинах.

Вказане право, кореспондується зі статтею 56 ЦПК України, відповідно до якої, у випадках, встановлених законом, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. При цьому органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати суду документи, що підтверджують наявність передбачених законом підстав для звернення до суду в інтересах інших осіб. Аналогічну норму

закріплено в ст. 53 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 53 Господарського процесуального кодексу України.

Оскільки положення статей 56 ЦПК України, 53 КАСУ, 53 ГПК України мають бланкетний характер, то процесуальне законодавство відсилає саме до Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

Наявність такого права підтверджена й усталеною судовою практикою. Так, в рішенні Верховного Суду №815/219/17 від 14 березня 2018 висловлена наступна правова позиція, ОСББ, яке є об'єднанням громадян, мета створення та діяльність якого прямо та безпосередньо пов'язана із забезпеченням і захистом прав співвласників будинку, є належним виразником інтересів більшості членів цього об'єднання, а тому ОСББ може звертатися до суду в інтересах своїх членів. Наявність матеріально-правової зацікавленості у ОСББ у правовідносинах, що виникають щодо будинку чи його складових, утримання, експлуатації та інших подібних питань є передумовою визнання за ОСББ самостійної процесуальної правосуб'єктності, а отже і права на звернення до суду із самостійним позовом. Окрім того, реальний захист прав співвласників будинку (членів ОСББ) у певних випадках потребує звернення до суду. Відтак, невизнання за ОСББ самостійного права на звернення до суду в інтересах членів, призвело б до неможливості забезпечення і захисту прав співвласників будинку і стало б невиннованою перешкодою для досягнення мети об'єднання.

При цьому, важливо підкреслити, що спірні правовідносини в вище процитованій справі, все ж таки виникли в результаті державної реєстрації права на нерухоме майно, що належало співвласникам багатоквартирного будинку, на користь третіх осіб, а сам спір виник з питань реалізації спільної сумісної власності на допоміжні приміщення.

Разом з тим, виникає питання, чи обмежене об'єднання співвласників багатоквартирного будинку при реалізації права на захист інтересів співвласників лише правовідносинами, що впливають з експлуатації, утримання житлового будинку, чи фактично може виступати представником співвласника в ширшому колі правовідносин, в тому числі сімейних, спадкових, правовідносин, що впливають з питань захисту честі та гідності та інших.

Відповідь на вказане питання Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» не надає. Більш того, аналіз статті 16 Закону України № 2866-III у взаємозв'язку зі статтею 4 вказаного закону, яка встановлює мету об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, також свідчить про відсутність обмежень кола правовідносин, в яких ОСББ може бути представником співвласників.

Так, відповідно до ст. 4 Закону № 2866-III об'єднання створюється для забезпечення і захисту прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами.

Іншими словами, апелювання до мети інституту ОСББ, під час відповідного тлумачення, не надасть змоги однозначно вирішити вказане питання.

Застосування аналогії закону, також не є вдалим рішенням. Так, найбільш близькими правовідносинами є правовідносини що регулюють діяльність громадських об'єднань.

Статтею 21 Закону України «Про громадські об'єднання», передбачено, що для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами.

Разом з тим сама сутність інституту об'єднання співвласників багатоквартирного будинку не є правозахисною в широкому розумінні. Об'єднання не може дублювати функції інституту адвокатури та повноцінно виконувати функції та завдання останньої. Оскільки інститут ОСББ на відміну від інституту адвокатури не є об'єднанням громадян за професійною ознакою, а є лише об'єднанням співвласників нерухомого майна, то покладення на ОСББ функції захисту прав співвласників у питаннях, що не стосуються аспектів власності та користування приміщеннями багатоквартирного будинку, негативно вплине на рівень та якість захисту прав членів ОСББ.

Враховуючи вищевикладені обставини, пропонується змінити редакцію статті 4 Закону № 2866-III, наступною редакцією: «Об'єднання створюється для забезпечення і захисту прав співвласників, що впливають з володіння, користування та розпорядження нерухомим майном та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами.»

Крім того, пропонується викласти статтю 16 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» в наступній редакції: «Об'єднання має право відповідно до законодавства, мети та статуту об'єднання: захищати права, представляти інтереси співвласників у судах, органах державної влади і органах влади Автономної Республіки Крим, органах

місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності».

Внесення вищезазначених змін до законодавства буде сприяти більш ефективному застосуванню механізму захисту прав співвласників нерухомого майна та унеможливить випадки зловживання повноваженнями щодо захисту прав та інтересів співвласників з боку правління ОСББ, що призведе до зміцнення довіри громадськості до вказаного інституту та його «популяризації».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 року № 2866-III. URL: [https:// www.zakon.rada.gov.ua](https://www.zakon.rada.gov.ua)
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 року № 4572-VI. URL: [https:// www.zakon.rada.gov.ua](https://www.zakon.rada.gov.ua)
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: [https:// www.zakon.rada.gov.ua](https://www.zakon.rada.gov.ua)
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: [https:// www.zakon.rada.gov.ua](https://www.zakon.rada.gov.ua)
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.07.1991 року № 1798-XII. URL: [https:// www.zakon.rada.gov.ua](https://www.zakon.rada.gov.ua)
6. Постанова Верховного Суду від 14.03.2018 року № 815/219/17. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72790911>

Тищук Наталія Олексіївна,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ПРАВОЧИНІВ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ В ІНТЕРНЕТІ ПОЗА МЕЖАМИ ЇХ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

В умовах інформатизації суспільства, використання інтернет-ресурсів навіть для найпростіших операцій, на практиці виникає багато питань щодо вчинення малолітніми та неповнолітніми особами правочинів поза межами їх дієздатності, правових наслідків такого вчинення та реального забезпечення порушених прав внаслідок такого вчинення.

Крім правочинів, які вчиняються малолітніми та неповнолітніми особами в межах їх цивільної дієздатності, великою є група правочинів, які вчиняються такими особами поза межами їх цивільної дієздатності, тобто поза межами закону. Такі правочини пропонується називати «екстраординарними». Вони

можуть згодом або бути визнані дійсними (погоджені законними представниками таких осіб або визнані дійсними судом) та мати всі правові наслідки, на які були направлені, або ж залишитися недійсними (нікчемними або оспорюваними) та мати відповідні правові наслідки такої недійсності.

Зокрема, якщо малолітня особа вчинила правочин поза межами своєї дієздатності, то такий правочин згодом може бути схвалений батьками такої особи (усиновлювачами) або одним з них, з ким проживає малолітня особа, або опікуном (ч. 1 ст. 221 ЦК України), наслідком чого буде підтвердження дійсності такого правочину. Схвалення такого правочину не вимагає особливої форми вираження. Воно можливе у вигляді пасивної поведінки, тобто незаявлені претензії другій стороні протягом одного місяця з моменту, коли стало відомо про його вчинення.

Також правочин, вчинений малолітньою особою поза межами її дієздатності може бути визнаний дійсним в судовому порядку на вимогу заінтересованої особи, за умови встановлення факту його вчинення на користь малолітньої особи (ч. 2 ст. 221 ЦК України). В даному випадку такий правочин є умовно оспорюваним. Зокрема, умовою є наявність такої заінтересованої особи, яка б подала до суду позов щодо визнання правочину дійсним та доказ корисності вчиненого правочину для малолітньої особи.

Неповнолітня особа, крім дрібних побутових правочинів відповідно до законодавства може вчиняти й «інші» правочини самостійно, але за умови наданої згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальників, зокрема це правочини щодо: розпорядження грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я; транспортних засобів або нерухомого майна – згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника повинна бути оформлена у письмовій формі та посвідчена нотаріально, а також необхідним є отримання дозволу органу опіки та піклування; інші.

В деяких випадках вчинення правочину неповнолітньою особою передбачає наявність згоди обох батьків, навіть якщо вони спільно не проживають. Разом з тим, ч. 5 ст. 177 СК України передбачено, що за певних умов досить буде згоди й одного з батьків. Як бачимо, це так звані «умовно» дійсні правочини, адже за відсутності згоди законних представників (а в деяких випадках і органу опіки та піклування) такі правочини будуть визнані недійсними.

Якщо ж правочини вчиняються малолітніми та неповнолітніми особами поза межами їх цивільної дієздатності і не погоджуються згодом законними представниками, то мають місце зовсім інші правові наслідки такого вчинення.

Коли мова йде про малолітніх осіб, то ст. 221 ЦК України (ч. 2) передбачено, що у разі відсутності схвалення правочину, вчиненого малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, він є нікчемним, а отже настають наслідки, передбачені законодавством.

За умови незгоди із вчиненим малолітньою особою правочином батьки (усиновлювачі) або опікун пред'являють свою претензію до іншої сторони в активній формі (у прикладі з покупкою – це повернення товару до магазину та отримання назад витрачених коштів на покупку цього товару). Тобто фактично застосовуються наслідки недійсності правочину, зокрема, двостороння реституція. Разом з тим, така претензія має бути висунута протягом місяця з дня, коли законні представники дізналися про його вчинення. Однак на практиці може виникнути ситуація, коли батьки (опікуни) могли досить довгий час не знати про вчинення малолітньою особою такого правочину. З іншого боку, може мати місце і маніпуляція з боку законних представників, коли вони роблять вигляд, що не знали про вчинення такого правочину і намагаються застосувати до нього наслідки недійсності.

Необхідно зазначити, що наслідки недійсності будуть залежати від того, хто є іншою стороною правочину (малолітня, неповнолітня чи повнолітня особа). Законодавець передбачив наступне:

1) якщо правочин з малолітньою особою вчинила фізична особа з повною цивільною дієздатністю, то вона зобов'язана повернути законним представникам малолітньої особи все те, що вона одержала за таким правочином від останньої, а законні представники малолітньої особи – повертають дієздатній стороні все одержане нею за цим правочином;

2) якщо обома сторонами правочину є малолітні особи, або другою стороною є неповнолітня особа, то кожна з них зобов'язана повернути другій стороні все, що одержала за цим правочином.

Правочини, які вчинені неповнолітніми особами поза межами їх цивільної дієздатності і не схвалені «до» їх вчинення, відповідно до ч. 1 ст. 222 ЦК України можуть бути схвалені батьками (усиновлювачами), піклувальниками «згодом». Така ситуація фактично є аналогічною тій, що розглядалася щодо малолітніх осіб. Разом з тим, враховуючи специфічний вік неповнолітніх, на практиці більше вірогідності того, що законні представники можуть не знати про вчинення такого правочину, і довести момент «коли вони дізналися» буде досить важко.

Окремо законодавець передбачив можливість визнання судом недійсним за позовом заінтересованої особи правочину, вчиненого неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів),

підкувальників. Отже, такий правочин є оспорюваним і в разі визнання його недійсним судом наступають відповідні правові наслідки. Такі наслідки можуть різнитися з огляду на те, хто є сторонами правочину. Наприклад, якщо обома сторонами недійсного правочину є неповнолітні особи, то кожна з них зобов'язана повернути другій стороні усе одержане нею за цим правочином у натурі, а у разі неможливості такого – відшкодовується його вартість за цінами, які існують на момент відшкодування.

Важливо пам'ятати, що крім загального наслідку недійсності правочину (двосторонньої реституції) можуть виникати й інші наслідки, зокрема, відшкодування завданої шкоди, збитків, моральної шкоди, повернення безпідставно набутого. Законодавець в даному випадку враховує вікові особливості особи, а саме: що малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду (ч. 2 ст. 31 ЦК України), а неповнолітня особа особисто несе цивільну відповідальність (ст. 33 ЦК України), де остання залежить від виду правочину, вчиненого неповнолітньою особою. Якщо порушено договір, вчинений неповнолітньою особою самостійно – то вона самостійно несе відповідальність (відповідно до закону); якщо ж договір було укладено за згодою батьків (усиновлювачів), підкувальника – то особа несе відповідальність самостійно за умови наявності достатнього майна для відшкодування збитків, в іншому випадку – додаткову відповідальність несуть батьки (усиновлювачі) або підкувальник такої особи.

Що ж стосується відшкодування завданих збитків, то відповідно до ст. 1178 ЦК України шкоду, завдану малолітньою особою, відшкодовують її законні представники. Разом з тим, за умови вчинення малолітньою особою (тобто недієздатною) правочину з дієздатною, остання зобов'язана відшкодувати збитки, завдані укладенням такого правочину, якщо у момент його вчинення вона знала або могла знати про вік другої сторони. Натомість неповнолітня особа несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі згідно ст. 1179 ЦК України, де передбачено, що така особа відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах, однак якщо у неповнолітньої особи відсутні кошти, достатні для відшкодування, батьки (усиновлювачі) або підкувальник зобов'язані відшкодувати завдані збитки, якщо вони своєю винною поведінкою сприяли вчиненню правочину або втраті майна, яке було предметом правочину (ст. 222 ЦК України).

Отже, наслідками недійсності екстраординарних правочинів буде: визнання факту недійсності як такого, двостороння реституція, відшкодування завданої шкоди та збитків, повернення безпідставно набутого майна без достатньої правової підстави.

Охарактеризовані правочини, вчинені малолітніми та неповнолітніми особами за межами їх цивільної дієздатності в мережі Інтернет, технічно повинні мати ті самі наслідки та порядок визнання їх дійсними/недійсними (залежно від ситуації та віку особи, яка вчинила правочин). Однак на практиці може виникнути безліч додаткових «перепон» на шляху застосування відповідних правових наслідків: можливість батьків контролювати вчинювані дитиною правочини; реальність доведення факту і моменту, коли батьки дізналися про вчинений правочин; достатність доказів для суду за умови електронного вчинення правочину; відсутність обов'язковості перевірки відповідного обсягу дієздатності при вчиненні правочину (на сайті це може бути «галочка», а на відділенні Нової пошти – sms замість документа, який посвідчує особу) тощо. Все це в сукупності свідчить на користь необхідності удосконалення діючого законодавства в регулюванні питань щодо вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами через Інтернет.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>Харитонов Євген Олегович</i>	5
АРХАЇЧНЕ ПОНЯТТЯ «ФІЗИЧНА ОСОБА» У ОФІЦІЙНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ООНОВЛЕННЯ ЦК УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ВИПРАВЛЕНЕ	
<i>Харитонova Олена Іванівна</i>	9
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
<i>Булеца Сібілла Богданівна</i>	12
МІСЦЕ ДОГОВОРУ МЕДИКОЛАТРІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	
<i>Давидова Ірина Віталівна</i>	17
КАТЕГОРІЇ «ДОГОВОРИ» ТА «ПРАВОЧИНИ» В КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	
<i>Сафончик Оксана Іванівна</i>	21
СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
<i>Бабич Ірина Григорівна</i>	25
НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗУМНОСТІ У НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i>	29
ОНОВЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ	
<i>Крижна Валентина Миколаївна</i>	32
ОНОВЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Матійко Микола Володимирович</i>	36
ОРГАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АСПЕКТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	
<i>Некіт Катерина Георгіївна</i>	39
ЗМІСТ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПЕРЕГЛЯД ПАРАДИГМИ	
<i>Токарева Віра Олександрівна</i>	43
ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ НЕВІДОМИХ АВТОРІВ (СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ)	
<i>Граніна Іванна Віталіївна</i>	47

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКОННІСТЬ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ МОРАЛЬНИМ ЗАСАДАМ СУСПІЛЬСТВА УМОВ, ВИЗНАЧЕНИХ У ЗАПОВІТІ	
<i>Маковецький Андрій Миколайович</i>	50
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Приленський Ігор Генріхович.....</i>	53
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ ПОВІТРЯНИМ ТРАНСПОРТОМ	
<i>Тарасов Андрій Володимирович</i>	56
ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ	
<i>Тищук Наталія Олексіївна.....</i>	59
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ПРАВОЧИНІВ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ В ІНТЕРНЕТІ ПОЗА МЕЖАМИ ЇХ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ОФІЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнського круглого столу

Одеса, 25 лютого 2021 року

За загальною редакцією:

*доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова,
доктора юридичних наук, професора О. І. Харитонової*

Підписано до друку 25.10.2021.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 4,38.
Наклад 100 прим. Зам. № 2110-09.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com